

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

První fáze anglické občanské války

Dominik Gallas

Plzeň 2021

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Obecné dějiny

Bakalářská práce

První fáze anglické občanské války

Dominik Gallas

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2021

Zde bych rád poděkoval doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za cenné rady a připomínky, obětavý přístup a odborné vedení mé práce.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2021

.....

Obsah

1	Úvod	1
2	Příčiny anglické občanské války	4
2.1	Stav na Britských ostrovech v první polovině 17. století	4
2.2	Fiskální systém za vlády prvních Stuartovců	5
2.3	Teorie vlády	10
2.4	Náboženská situace	11
3	Biskupské války	14
3.1	Situace před konfliktem	14
3.2	První Válka Biskupů	15
3.3	Druhá Válka Biskupů	17
3.4	Dlouhý parlament	18
4	Od Irského povstání k občanské válce	21
4.1	Pokus Karla I. o zatčení opozičních vůdců	22
4.2	V předvečer občanské války	24
4.3	Vyhlášení války	25
5	Válka v letech 1642–1643	27
5.1	Bitva u Edgehillu a Turnhamgreenu	28
5.2	Vítězný postup Koruny	31
5.3	Válečná tažení na konci roku 1643	34

6	Válka v letech 1644–1646.....	37
6.1	Bitva u Marston Moor.....	39
6.2	Poslední úspěchy Koruny	42
6.3	New Model Army.....	44
6.4	Porážka Koruny	46
7	Závěr	50
8	Seznam použité literatury	54
9	Resumé	57
10	Přílohy.....	59

1 Úvod

V roce 1625 na anglický trůn nastoupil Karel I. Stuart, jenž se během své vlády pokusil přeměnit ostrovní monarchii na absolutistický stát. Jeho snahy o reformy především v oblasti církevní a fiskální politiky se společně s jeho osobní vládou mezi lety 1629–1640 staly spouštěčem sporů s parlamentem, jež doutnaly pod povrchem již na konci vlády Karlova předchůdce Jakuba I. a které nakonec vyvrcholily občanskou válkou.

Cílem této bakalářské práce je analýza první fáze anglické občanské války, která probíhala v letech 1642–1646. V kontextu 17. století se jednalo o jeden z nejdůležitějších vojenských konfliktů, který nesmazatelně ovlivnil anglické dějiny. Autor se ve své práci zaměřuje především na roli krále Karla I., příčiny konfliktu a jeho následný vojenský průběh. Pokusí se objasnit proč k občanské válce došlo, kdo ji rozpoutal a jaké jí předcházely vojenské a politické události. Vysvětlí, proč parlament dokázal v občanském konfliktu Korunu porazit, jaké byly následky a rozebere celkový význam anglické občanské války. Právě výsledek občanské války měl nesmírný vliv na modernizaci celé monarchie, což pro Anglii (Velkou Británii) sehrálo rozhodující roli k cestě k velmocenskému postavení.

Tato práce je rozdělena do šesti základních částí, které jsou chronologicky seřazeny. V některých pasážích však bylo nezbytné od tohoto rozdělení upustit, aby text na sebe lépe navazoval. První kapitola objasňuje příčiny anglické občanské války, rozebírá všeobecnou situaci na Britských ostrovech, věnuje se fiskálnímu systému, teorii vlády a náboženské situaci. V další kapitole jsou vylíčené boje se Skoty během Biskupských válek, stejně tak svolání tzv. Krátkého, resp. tzv. Dlouhého parlamentu. Ve třetí kapitole se autor věnuje náboženské i politické situaci v Irsku a zároveň vzrůstajícím rozepřím mezi panovníkem a parlamentem, které vyústily královou snahou o zatčení opozičních předáků a následným vyhlášením války. Pátá kapitola analyzuje bitvy, tažení a důležité osobnosti během let 1642–1643. Zvláštní pozornost je věnována střetnutím, jako byly bitva u Edgehillu, Turnhamgreenu, Roundwaydownu či obléhání města Gloucester. Koruna dokázala v tomto období parlamentární opozici porážet, což mělo za následek sepsání spojenecké smlouvy mezi parlamentem a Skotskem. Šestá kapitola se věnuje analýze průběhu anglické občanské války v letech 1644–1646, detailnímu rozboru nejdůležitějších střetnutí, jako byly bitva u Marston Mooru či Naseby. Právě prohra

rojalistů u Marston Mooru nastartovala jejich postupný vojenský a teritoriální úpadek, neboť bezprostředně po této bitvě dokázal parlament obsadit severní anglická hrabství, což omezilo územní držbu Koruny pouze na jihozápadní oblasti Anglie a Wales. I přes tuto porážku dokázali rojalisté zvítězit v sérii bitev, což přimělo parlament vytvořit profesionální armádu, která by byla lépe placená a řádně vyzbrojená. V následujících střetnutích se prokázala její lepší vybavenost a disciplína, která se společně s kvalitním vojenským vedením ukázala jako rozhodující. Klíčovou událostí se nakonec stalo královo rozhodnutí, kdy se v čele své armády 14. června 1645 rozhodl střetnout s parlamentárními jednotkami u Naseby. Bitvu i přes slibný začátek rojalisté prohráli, přičemž v následujících měsících se Koruna stáhla do defenzívy. Po pádu opevněného města Bristol a četných porážkách rojalistických vojsk bylo jasné, že král již není schopen v boji pokračovat. Území kontrolované rojalisty nakonec parlament vojensky obsadil, přičemž sám Karel I. se raději vzdal Skotům, kteří jej brzy vydali parlamentu na milost. V závěru práce jsou nastíněna diplomatická jednání mezi králem a frakcemi opozice. Autor zároveň zmiňuje i Karlův útěk ze zajetí a následné obnovení bojů v druhé fázi anglické občanské války. Pozornost je věnována i soudnímu procesu s králem, neboť se jedná o klíčovou událost, která umožnila Oliveru Cromwellovi uchvátit moc v království.

Česká odborná literatura se vcelku logicky tímto tématem příliš nezabývá, přesto se najde několik odborně velice přínosných děl. Celkový rozbor příčin anglické občanské války lze nalézt v díle Jaroslava Millera *Odložený zrod Leviatana*, přičemž tato publikace byla nepostradatelná k sepsání první kapitoly. Dalším autorem z českého prostředí je Pavel Vodička, který ve svém díle *Kavalíři, puritáni, královrazi* věcně a dopodrobna rozebírá celý průběh občanské války. Za zmínku stojí i dílo historika Jiřího Kovaříka *Války proti králi*, které se detailně věnuje jednotlivým bitvám a střetnutím občanské války. Konflikt je do jisté míry zmíněn ve všech monografiích, jež se věnují anglickým dějinám 17. století či Stuartovské dynastii. Typickým příkladem je např. dílo Martina Kováře *Stuartovská Anglie*, které rozebírá především obecné události a jež se nevěnuje celé problematice do hloubky.

Ze zahraniční literatury je nutné uvést dílo Trevora Royleho *Civil War: The Wars of the Three Kingdoms 1638–1660*, které se do detailů zabývá celým obdobím občanské války, vojenskými střetnutími i průběhu jednotlivých tažení. Dále autor využil odborné monografie, knihy a studie předních britských a amerických autorů, jež se na toto období

zaměřují. Za zmínku stojí dílo *The King's War* od Cicely V. Wedgwood, či publikace Christophera Hibberta *Cavalier and Roundheads; The English at War 1642–1649*. Za stěžejní monografií zabývající se válečnými taženými lze považovat dílo historika Austina Woolryche *Battles of the English Civil War*. K jednotlivým tématům, událostem a osobnostem se autor vždy snažil nalézt odpovídající literaturu, která se danou skutečností či personou zabývá. Hlavním dílem, které se věnuje přímo osobě krále Karla I. je *Charles I The Personal Monarch* od historika Charlese Carltona. Tato publikace je zvláště hodnotná, neboť z velké části čerpá z dobových zdrojů, např. Karlových osobních dopisů či záznamů z jednotlivých jednání parlamentu. K získání informací o životě nejbližšího spolupracovníka krále Thomase Wentwortha, hraběte Strafforda byla využita monografie od již zmíněné Cicely V. Wedgwood *Thomas Wentworth; First Earl of Strafford*. Za snad nejdůležitější osobnost pozdějších let občanské války a následujícího období republiky a protektorátu lze považovat Olivera Cromwella. Většina publikací o občanské válce v Anglii se tomuto muži věnuje relativně podrobně, ale za klíčovou monografií lze pokládat *Oliver Cromwell and the Rule of the Puritans in England* od Charlese Firtha. Za zmínku stojí i publikace Geralda Edwarda Aylmera, *Rebellion or Revolution?: England from Civil War to Restoration*, která podrobně analyzuje jednotlivé náboženské a politické frakce tehdejší doby, jako byli Independenti či Levelleři.

2 Příčiny anglické občanské války

Anglická občanská válka byla nesmírně důležitý konflikt, neboť právě její následky nasměrovaly Anglii k velmocenskému postavení. K občanské válce vedla série ekonomických, politických a náboženských skutečností, jež se dají vystopovat až k vládě královny Alžběty I. Tyto problémy naplno vyvrcholily za vlády Karla I., který již nebyl schopen udržet politicky a nábožensky rozdrobenou zemi.¹ Právě anglická občanská válka rozhodla, že Anglie se nestala absolutistickou monarchií, kterou bylo například Španělsko, nýbrž zemí, kde se panovník dělí o moc s parlamentem. Příčiny občanské války nemohou být lehce vysvětleny, neboť se jedná o kombinaci všeobecné krize 17. století v ekonomickém a sociálním sektoru, vyvrcholení náboženské nejednoty na Britských ostrovech a řadu chybných rozhodnutí během vlád Alžběty I., Jakuba I. a Karla I.²

2.1 Stav na Britských ostrovech v první polovině 17. století

Pokud se podíváme na první polovinu 17. století, lze zjistit, že Evropa v této době procházela všeobecným hospodářským, demografickým a sociálním úpadkem způsobeným zejména třicetiletou válkou. Na Britských ostrovech k tomuto úpadku nedošlo, především díky skvělé geografické poloze a způsobu vlády prvních Stuartovců. Dekadenci nakonec zapříčinily až války tří království³ a následná nestabilita ostrovní monarchie.⁴ Anglická populace se na počátku 17. století vyšplhala k 7,7 milionů lidí, ale již během občanské války klesla zhruba o půl milionu a pokles byl zastaven až na konci 17. století.⁵ Co se týká měst, tak hlavním hospodářským, politickým i kulturním centrem byl Londýn s počtem obyvatel okolo čtvrt milionu. Populace většiny ostatních měst a městeček čítaly v rozmezí 1000 až 5000 rezidentů,⁶ přičemž mezi další důležitá centra patřila města jako Norwich, York, Bristol, Newcastle, Exeter, Hull a univerzitní města Oxford a Cambridge.⁷

¹ MILLER, Jaroslav, *Odložený zrod Leviatana*, Praha 2006, s. 51.

² LODGE, Richard, *The History of England – From the Restoration to the Death of William III (1660–1702)*, Glasgow 2007, s. 8.

³ Války Anglie, Skotska a Irska v letech 1639–1653.

⁴ KOVAŘÍK, Jiří, *Války proti králi*, Praha 2019, s. 9.

⁵ MORGAN, Kenneth, KOVÁŘ, Martin, POLIŠENSKÝ, Jaroslav. *Dějiny Británie*, Praha, 2011, s. 263.

⁶ MILLER, s. 195.

⁷ HOSKINS, William G., *Local History in England*, London 1984, s. 278.

Na konci 16. století se Anglie neúspěšně pokoušela vytvořit několik kolonií v severní Americe, přičemž první stálou kolonii zřídila v roce 1607, kdy se jí podařilo vybudovat Jamestown ve Virginii.⁸ Pro anglickou Korunu to byl značný ekonomický i politický úspěch, ovšem v žádném případě se nemohla rovnat s mocí Španělska. Díky tomuto faktu se vysokým příjmem monarchie stalo drancování španělských obchodních lodí a přepadávání přístavů. Koruna vydávala kaperská osvědčení, čímž zmocnila kapitány jako byli Francis Drake, Walter Raleigh nebo Henry Morgan právem přepadat španělská plavidla a území jménem Anglie.⁹

Během osobní vlády Jakuba I. se monarchie těšila relativní stabilitě a prosperitě. Dařilo se obchodu i ekonomice, přičemž tento ekonomický růst byl spojen s podnikatelskou činností *gentry* a vládou Jakuba I., který dokázal svou zemi udržet po celou dobu vlády mezi lety 1603–1625 v míru.¹⁰ Hlavní problém se ukázal v celkově zastaralém fiskálním systému, kdy monarchie dokázala generovat dostatečné zisky na fungování státu v období míru, ale na vedení aktivní zahraniční politiky nikoliv.¹¹ Karel I. se pokusil během své jedenáctileté osobní vlády (1629–1640) přeměnit nefungující fiskální systém, avšak podoba Karlových reforem se nakonec stala podstatnou příčinou občanské války. To nic neměnilo na skutečnosti, že během osobní vlády Karla I. se stavěly nové cesty, vysoušely se mokřady, snížila se nezaměstnanost a začal fungovat nový poštovní systém.¹² Není tedy divu, že mnoho lidí žijících během občanské války vzpomínalo na předchozí éru jako na „zlatý věk“.¹³

2.2 Fiskální systém za vlády prvních Stuartovců

Všeobecně je mezi historiky přijímán názor, že nedostatek královských financí byl jedním z hlavních důvodů nastávající občanské války. První Stuartovci zdědili zemi se středověkým a disfunkčním finančním systémem a státním dluhem ve výši 100 000 liber.¹⁴ Jakub I. se pokusil vše vyřešit domluvou s parlamentem (*The Great Contract*).

⁸ RICHTER, Daniel, *Before the Revolution: America's ancient pasts*. In: *Pacific Historical Review*, 81, 2012, 2, s. 293–294.

⁹ FERGUSSON, Nial, *Britské Impérium; Cesta k Modernímu Světu*, Praha 2016, s. 40–41.

¹⁰ KOVÁŘ, Martin, *Stuartovská Anglie*, Praha 2001, s. 39.

¹¹ MILLER, s. 73–74.

¹² HIBBERT, Christopher, *Cavalier and Roundheads; The English at War 1642–1649*, London 1993, s. 15–16.

¹³ VODIČKA, Pavel, *Kavalíři puritáni královrazi*, Praha 2012, s. 18.

¹⁴ MILLER, s. 59.

Žádal, aby Westminster schválil 200 000 liber subsidií ročně a jednorázovou půjčku v hodnotě 600 000 liber, zatímco Koruna by se vzdala části prerogativ. Jednání nakonec selhala, jelikož Jakobovi došla trpělivost a parlament 31. prosince 1610 rozpustil.¹⁵

Roku 1618 se v Evropě rozhořela Třicetiletá válka, kde se proti sobě postavily katolické a protestantské země, respektive tábory podporující Habsburky a sdružující jejich oponenty.¹⁶ Počáteční neúspěchy protestantských sil na kontinentě rychle probudily v Anglii protihabsburské a protikatolické nálady, kdy obyvatelstvo tlačilo na krále Jakuba I., aby vstoupil do války. Ten si byl však vědom ekonomické slabosti království a odmítl jakýkoliv konflikt bez adekvátní přípravy či finančního zabezpečení. I přes královu snahu se monarchie potýkala s rostoucími výdaji souvisejícími s Třicetiletou válkou, což zcela obnažilo finanční problémy Stuartovského soustátí.¹⁷ Celkovou hospodářskou slabost Koruny vycházející z historického kontextu ještě více podtrhávala Jakubova vláda, která byla známa rozsáhlou korupcí a všeobecnou rozhazovačností.¹⁸ Jeho syn Karel I., jenž začal vládnout od 27. března 1625, tlaku národa vyhověl, což vedlo k nutnosti reformovat fiskální systém. Radikální změna fiskálního systému ale narážela na staletý vládní konsenzus mezi Korunou a parlamentem. Tímto se ostrovní království dostalo do slepé uličky, jelikož jakákoliv snaha krále o reformu se setkávala s protesty parlamentu i obyvatelstva. Danou situaci vystihl jistý francouzský diplomat v roce 1627 při své cestě do Londýna: „*Angličané si přejí vést válku proti nebi i zemi, ale kvůli nedostatku prostředků ji nemohou vést proti nikomu.*“¹⁹

Karel I. byl však odhodlán přetvořit monarchii v rozhodujícího hráče na mezinárodním kolbišti. V provedení jeho snu mu kromě neefektivního fiskálního systému stála i finanční zátěž v podobě vydržování vojenského kontingentu v Nizozemí a smlouva o vyplácení subsidií dánskému králi Kristiánu IV. ve výši 30 000 liber, již Karlovi zanechal jeho otec.²⁰ Prvním válečným krokem Karla I. bylo katastrofální tažení jeho oblíbence Georgese Villierse, prvního vévody z Buckinghamu, proti španělskému

¹⁵ CROFT, Pauline, *King James*, New York 2003, s. 75–81.

¹⁶ SUTHERLAND, N. M., *The origins of the Thirty Years War and the Structure of European Politics*. In: *The English historical Review*, 117, 1992, 1, s. 589–560.

¹⁷ MILLER, s. 65.

¹⁸ KOVÁŘ, s. 62.

¹⁹ TALLEY, Frank, *War and Society in Early Modern Europe, 1495–1715*, London 1992, s. 210.

²⁰ LOCKYER, Roger, *The Early Stuarts. A political history of England 1603–1642*, London 1989 s. 245.

městu Cádiz roku 1625, jež skončilo neúspěchem.²¹ Obdobně dopadlo i tažení z roku 1627 na obranu francouzských hugenotů ve městě La Rochelle. Parlament proto požadoval popravu vévody z Buckinghamu, načež Karel I. odmítl s exekucí svého oblíbence souhlasit a parlament rozpustil. Vévodův život ale neměl dlouhého trvání, neboť byl úkladně zavražděn 23. srpna 1628.²²

Katastrofální finanční situace po vojenských neúspěších donutila Karla I. znovu svolat parlament v květnu 1628. Ten ale okamžitě začal s kritikou jeho vlády a požadoval podepsání petice práv (*Petition of Rights*). Parlament trval na zákazu stanného práva v době míru, vymáhání darů a nucených půjček, vybírání jakýchkoli daní bez souhlasu parlamentu a požadoval nutnost soudního řízení při obvinění. Král všechny tyto požadavky 7. června 1628 přijal, avšak v březnu roku 1629 uvěznil mluvčího opozice Johna Eliota a parlament opět rozpustil, čímž započala jeho osobní vláda, která trvala 11 let.²³ Karel I. si po vojenských nezdarech a s nimi související tristní finanční situaci uvědomil, že Anglie skutečně není schopna vést válku. Jedním z hlavních podnětů, které již dříve utvrdily Karla I. o nutnosti osamostatnění královských financí, byla rozprava nad daní z tuny a libry neboli *tonnage and poundage tax*.²⁴ Už od dob Tudorovců bylo nepsaným zákonem, že při korunovaci parlament přiřknul novému panovníkovi právo na celoživotní příjmy z cel na dovoz importovaného zboží. Parlament, který se sešel v roce 1625, však odmítl Karlovi I. garantovat celoživotní příjmy a místo toho mu uznal právo zisků z cel na pouhý jeden rok.²⁵

Karla I. čekalo důležité rozhodnutí. Za prvé mohl spoléhat na opakované půjčky bohatých subjektů, což by dlouhodobě oslabovalo Korunu. Druhou možností se jevila akceptace vypsanych subsidií parlamentem, které však v žádném případě nestačily na adekvátní vedení zahraniční politiky. Třetí možností byla politika jeho otce ve striktním dodržování míru a spolehnutí se na získávání peněz z jiných zdrojů. Poslední možností se jevilo přetvoření tehdejšího fiskálního systému, což jako jediné odpovídalo Karlovým představám.²⁶ Dalším důvodem se stala i skutečnost, že v této době nemohl Karel I.

²¹ CARLTON, Charles, *Charles I The Personal Monarch*, New York 1995, s. 73.

²² KOVÁŘ, s. 94–97.

²³ VODIČKA, s. 16–17.

²⁴ KOVÁŘ, s. 100.

²⁵ MILLER, s. 67.

²⁶ Tamtéž, s. 67–68.

spoléhat na příjmy z feudální renty, jelikož většina královské půdy byla získána ohrazováním²⁷ a následně poté rozprodána bohaté šlechtě. Pokud Karel I. chtěl dosáhnout svého snu, musel začít vládnout bez pomoci parlamentu, přetvořit fiskální systém a vytvořit centralizovaný byrokratický aparát.²⁸ To vše vedlo k počátku uplatňování starých královských prerogativ, která se stala terčem kritiky parlamentu.²⁹

Za typický příklad je považována exekuce rytířských titulů (*Distraint of Knighthood*). V praxi dle anglického práva každý, kdo byl vlastníkem statku, který vynášel více než 40 liber ročně, měl povinnost vstoupit do rytířského stavu. Společenský vzestup však znamenal povinnou službu ve státní správě, což byla časově i finančně náročná zátěž. Jedinou možností, jak se mohl poddaný vzdát svého postupu do rytířského stavu, bylo zaplacení pokuty.³⁰ Karel I. si správně uvědomil, že inflace 16. a počátku 17. století výrazně zvýšila počet vlastníků spadajících do skupiny potenciálních plátců. Toto právo sice nebylo od dob Alžběty I. využíváno, ale rozpuštění parlamentu v roce 1629 vedlo krále k nutnosti získávání nových finančních příjmů, a jelikož pokuty se týkaly až 9000 statkářů, znamenaly pro Korunu přínos kolem 175 000 liber.³¹

Stejný postup v prosazování teoreticky platných, ale v praxi neprováděných právních nároků zvolil Karel I. i v případě tzv. lesních zákonů (*Forest Laws*).³² Myšlenka tohoto prerogativa tkvěla ve zdanění poddaných vlastníků nemovitost na území původně královských lesů určených na honitbu. Anglie byla v 16. a 17. století rozsáhle odlesňována, tudíž mnoho poddaných si stavělo nemovitosti v oblasti původních královských lesů. Krouna dle znění lesních zákonů však mohla požadovat od vlastníků pozemků a nemovitostí pokutu, přičemž celkově byly uloženy pokuty v hodnotě až 80 000 liber.³³

Asi nejznámějším pokusem Karla I. o získání nových financí byla lodní daň (*ship money*). Tuto daň platila přímořská hrabství již od dob středověku,³⁴ přičemž peníze se

²⁷ Termín označující vykupování půdy malých rolníků Korunou a její následný pře prodej ekonomicky silnějším subjektům.

²⁸ MILLER, s. 68.

²⁹ HIBBERT, s. 14.

³⁰ GREGG, Pauline, *King Charles I*, London 1995, s. 228.

³¹ MILLER, s. 70.

³² LOCKYER, s. 268.

³³ MILLER, s. 71.

³⁴ CARLTON, s. 191–192.

posléze využily na společnou pobřežní obranu a výstavbu nových lodí. Karel I. zrealizoval zamítнутý plán Alžběty I. na rozšíření daně i na vnitrozemská hrabství, avšak je nutné říci, že značná část těchto příjmů šla skutečně na obranyschopnost Anglie,³⁵ ale na druhou stranu neexistovalo historické právo panovníka na rozšíření této daně, což společně s dalšími poplatky a vysokou daňovou zátěží pobouřilo veškerá spektra anglické společnosti a značně snížilo oblíbenost Koruny.³⁶

Mezi jednorázové příjmy již od dob Alžběty I. patřil prodej monopolů na dovoz nebo výrobu jednotlivých komodit, např. octa, vína, soli, olova a oleje.³⁷ Dalším zdrojem příjmů byl prodej šlechtických titulů, jednalo se o tituly rytíř, nově vytvořený baronet, ale i vyšší šlechtické tituly v podobě baronů, vikomtů, hrabat, markýzů a vévodů.³⁸ Koruna se také často uchýlovala k vyhlášení nových cel (*Impositions*) na dovoz zahraničního zboží.³⁹ Mezi jednorázovými příjmy je nutné znovu zmínit i ohrazování a následný prodej královských statků či nucené půjčky a dary nařízené Korunou.⁴⁰

Pokud zhodnotíme finanční bilanci Karla I. v době jeho osobní vlády mezi lety 1629–1640 zjistíme, že Koruna dosáhla Pyrrhova vítězství. Není pochyb, že Karel I. svoji fiskální politikou získal stabilní roční příjem na správu království⁴¹ a ekonomický růst v době míru, ačkoliv kýženého úspěchu v podobě zajištění financí na vybudování armády a vedení aktivní zahraniční politiky nedosáhl. Stabilní příjmy a potenciální soběstačnost Koruny však byly vyváženy rostoucí nespokojeností všech vrstev společnosti.⁴² Parlament považoval fiskální politiku krále za porušování svých historických práv, tudíž je pochopitelné, že se tato instituce cítila v ohrožení, jelikož schvalování financí bylo již od dob středověku hlavním a tradičním způsobem nátlaku na panovníka. Na druhou stranu je třeba říci, že správa královských financí za osobní vlády Karla I. se dá jen sotva považovat za protizákonnou. Karlovi se sice podařilo poukázat na ohromný daňový potenciál monarchie, ale bez spolupráce a názorového konsenzu s parlamentem, nebylo možné dosáhnout žádné modernizace či dlouhodobé stability. Zastaralý středověký

³⁵ MILLER, s. 72.

³⁶ LOCKYER, s. 265.

³⁷ LOADES, David M, *Politics and the Nation*, London 1974, s. 385.

³⁸ KOVÁŘ, s. 100.

³⁹ Tamtéž, s. 54.

⁴⁰ CARLTON, s. 85.

⁴¹ HIBBERT, s. 14.

⁴² MILLER, s. 73–74.

model státních financí navíc neumožňoval aktivní zahraniční politiku, což zamezilo mocenskému vzestupu ostrovní monarchie.⁴³

2.3 Teorie vlády

Často zmiňovanou příčinou občanské války bývá spor o způsob vlády, kdy na jedné straně existuje panovnický absolutismus a na straně druhé vláda panovníka sdílená s historickými institucemi.⁴⁴ Původ můžeme hledat především ve dvou skutečnostech, a sice v rozšíření protestantismu, kdy jednotlivé náboženské frakce hledaly právní záštitu k zachování vlastní náboženské i politické nezávislosti, a naopak v centralistické politice tehdejších panovníků, kteří své značně politicky i nábožensky rozdrobené země museli udržet jednotné a schopné aktivní zahraniční politiky.⁴⁵

Na Britských ostrovech parlament argumentoval především historickou ústavou (*ancient constitution*). Ve skutečnosti toto odvolávání nebylo postaveno na žádné historické smlouvě či ústavě v pravém slova smyslu. Parlament touto historickou ústavou myslel rozložení dělby moci ve středověké a raně novověké Anglii, kdy moc vykonával panovník, ale jeho panování bylo částečně omezeno šlechtou (Sněmovna lordů) a lidem (Dolní sněmovna). Toto uspořádání vycházelo z dlouhodobé praxe a kontinuálního vývoje politických institucí, nikoliv ze sepsání dohody mezi panovníkem a parlamentem. Králova vláda fungovala na bázi konsensuální shody, kdy panovník uznal práva parlamentu schvalovat mimořádné příjmy ve formě subsidií. Na druhou stranu nic nezakazovalo Koruně využívat starých prerogativ, a naopak tehdejší systém dovoľoval panovníkovi vytvářet nové zákony.⁴⁶ Parlament si správně uvědomil, že změna fiskálního systému by znamenala značnou ztrátu vlivu, přičemž této historické instituci nezbylo nic jiného než se odvolávat na tehdejší vládní systém v Anglii.⁴⁷

Jistou roli hrála i argumentace o božské podstatě královské moci, avšak historiografie ji často zveličovala a překrucovala. V 17. století byl běžně kvitován názor,

⁴³ MILLER, s. 75–76.

⁴⁴ AYLMER, Gerald E., *Rebellion or Revolution?: England from Civil War to Restoration*, Oxford 1987, s. 3.

⁴⁵ MILLER, s. 147–149.

⁴⁶ POCOCK, John G. A., *Burke and the Ancient Constitution-A Problem in the History of Ideas*. In: *The Historical Journal* 3, 1960, 2, s. 132.

⁴⁷ KOVÁŘ, s. 36.

že král je nejen vázán povinnostmi k bohu, ale i k lidu a historické ústavě, což mu odebírá právo na zcela neomezenou moc.⁴⁸ Jakub I. i Karel I. akceptovali tento precedens, kdy panovník je vybrán bohem k vládnutí a *de iure* se stává bohem na zemi, ale je součástí většího systému, kde každý má svá práva a povinnosti.⁴⁹ Obecně božská podstata panovníka na vládu nebyla ani během války otevřeně zpochybňována a nikdy se nestala argumentem krále k ospravedlnění absolutistické vlády. Snaha Karla I. reformovat monarchii však způsobila diskuzi o tom, kam sahají cí práva.⁵⁰

Právnícké debaty o teorii vlády se spíše snažily najít dosud nevymezenou hranici královské moci. Král ani parlament nezpochybňovali vzájemná práva podílet se na vládě, ale snažili se omezit vliv toho druhého, a naopak co nejvíce získat. Karel I. se pokusil svou politikou docílit centralizace a byrokratizace monarchie, což mělo dospět k velmocenskému postavení a zároveň chránit anglickou reformaci proti radikálnějším složkám protestantismu. Různorodá parlamentní opozice se naopak snažila zamezit svévolné vládě panovníka a nedovolit znovunastolení katolické víry, jež si parlament ztotožňoval s vládou Karla I. Argumentace Westminsteru, že panovník překračuje své pravomoci, se stala zcela logickou nutností, pokud chtěl parlament zachovat *status quo* ve způsobu vlády. Myšlenka o existenci ucelených názorů na teorii vlády a následného souboje zlého absolutismu reprezentovaného králem a správné konstituční monarchie zastupované parlamentem byla však vytvořena ve své podstatě až během občanské války⁵¹ a následně v 18. a 19. století silně podporována tzv. whigistickou historiografií.⁵²

2.4 Náboženská situace

Během 17. století patřila otázka náboženství v kterémkoliv evropském státě mezi nejpodstatnější politická témata, na kterých závisela vnitřní stabilita státu. Krize v tomto sektoru byla většinou vyvolána organizační a ideologickou nestabilitou nově vznikajících reformovaných církví, vnitřní politikou náboženské unifikace nebo případnou hrozbou

⁴⁸ HEYLIN, Peter, *A Briefe and Moderate Answer, to the Seditious and Scandalous Challenges of Henry Burton*, London 1637, s. 33–38.

⁴⁹ CARLTON, s. 82.

⁵⁰ MILLER, s. 158.

⁵¹ Tamtéž s. 166–167.

⁵² MAYR, Ernst, *When is Historiography Whiggish?* In: *Journal of the History of Ideas* 51, 1990, 2, s. 301–302.

katolické či protestanské invaze. Co se týká krize v raně Stuartovské monarchii, tak ta nesla znaky všech tří zmíněných faktorů.⁵³

Jakub I. se pokusil vyřešit náboženskou pluralitu roku 1604, kdy inicioval jednání v Hampton Courtu. Tato jednání však byla odsouzená k nezdaru, přičemž Jakub I. v následujících letech odmítl zasahovat do církevní otázky.⁵⁴ Změna nastala až za vlády jeho syna Karla I., který opustil dosavadní politiku usmiřování a rozhodl se pro unifikaci konfesijně rozdrobené monarchie. Hlavní snahou Koruny bylo potlačit radikální kalvinismus (puritanismus), zažehnat názorovou pluralitu a vytvořit jednotnou církev oddanou panovníkovi. Tento náboženský systém byl však v rozporu jak s kalvínskými představami reformace, tak by znamenal i změnu v tehdejší koncepci státní církve.⁵⁵

Nová církev byla budována na podstatě arminiónského myšlenkového proudu, jenž nejlépe vystihne označení protireformace uvnitř protestanské církve. Za duchovního otce lze považovat Jacoba Arminia, nizozemského teologa a profesora bohosloví na univerzitě v Leidenu. Vycházel z myšlenky, že jakkoliv je římská církev zkažená, představuje stále původní a určující ideál křesťanství. Arminióni se kvůli tomuto dogmatu snažili prosazovat katolický formalismus neboli vnější podobu obřadů a tradiční církevní hierarchii. Arminianismus zároveň zpochybňoval nově vznikající církve postavené na ženevském kalvinistickém modelu, a navíc odporoval i kalvínskému učení o predestinaci, které bylo všeobecně v Anglii do té doby přijímáno.⁵⁶

Karlova církevní politika se dá shrnout do několika bodů: 1) vybudování církevní instituce závislé na panovníkovi; 2) ukončení vnitřních náboženských sporů a vytvoření jednotné církve ve všech třech částech Stuartovské monarchie;⁵⁷ 3) navrácení majetku církvi zabaveného během reformace; 4) perzekuce puritánů a projevů krajního antikatholicismu; 5) relativní tolerance katolíků;⁵⁸ 6) důraz na obřadnost a všeobecné zavedení některých atributů katolických bohoslužeb.⁵⁹ Z toho vyplývá, že Karlovou snahou bylo vytvořit mocenskou instituci věrnou panovníkovi, potlačování puritanismu

⁵³ MILLER, s. 79.

⁵⁴ KOVÁŘ, s. 19–21.

⁵⁵ DAVIES, Norman, *Ostrovy: Dějiny*, Praha 2003, 426–431.

⁵⁶ CARLTON, s. 63.

⁵⁷ AYLMEYER, s. 7.

⁵⁸ MILLER, s. 93.

⁵⁹ CARLTON, s. 163.

a navrácení katolických obřadů.⁶⁰ Panovník vybudování takovéto církve svěřil Williamu Laudovi, jenž se stal roku 1627 členem Tajné rady (*Privy council*). V následujících letech obsadil posty londýnského biskupa, úřad kancléře Oxfordské univerzity a v roce 1633 zaujal i stolec canterburského arcibiskupa.⁶¹

Laud se pokoušel vytvořit svébytnou protestanskou církev, která by odolala rekatolizaci a zároveň motivovala katolíky, aby k této nově vytvořené církvi postavené na atraktivitě a velkoleposti bohoslužeb konvertovali. Problémem se stala skutečnost, že jen málokdo v ostrovní monarchii věřil takovéto myšlence a většina ji zkrátka označila za snahu krále o rekatolizaci země. Tomu svědčil i posměšný název papežská církev (*the popish church*), kterou si Laudova církev vysloužila od majority populace. Prosazování této politiky přineslo definitivní rozpad křehkého náboženského systému, jelikož velká část veřejnosti viděla v laudiniánské církvi návrat ke katolicismu, což vyvolalo celostátní protikatolickou hysterii.⁶² Mnoho věřících věrných původnímu modelu státní církve se navíc najednou dostalo do nechtěné opozice s oficiální náboženskou politikou Koruny.⁶³ Všeobecnému názoru nahrával i fakt, že manželka Karla I. Jindřiška Marie byla katolička a svoji víru dávala všeobecně na obdiv.⁶⁴ Obdobný problém se jevil i ve skutečnosti, že Karlův dvůr zval mnohé katolické osobnosti kultury, vědy i politiky, tudíž se začalo proslýchat, že královský dvůr je plný katolíků. Všechny tyto skutečnosti společně se vznikem novodobé publicistiky, která umožnila šíření i často lživých informací značnou rychlostí, měly za následek ohromnou kritiku ze stran všech vrstev společnosti.⁶⁵ Špatně pochopená laudiniánská církev stála za definitivním rozpadem alespoň teoretické jednoty země, přičemž vnucení tohoto náboženského modelu Skotsku způsobilo Biskupské války, které se staly hlavní rozbuškou občanské války.⁶⁶

⁶⁰ MILLER, s. 81.

⁶¹ LOCKYER, Roger, *Tudor and Stuart Britain 1471–1714*, New York 1985, s. 241.

⁶² MILLER, s. 85–86, 94.

⁶³ MORILL, John, *The Religious Context of the English Civil War*. In: *Transactions of the Royal Historical Society* 34, 1984, 1, s. 157.

⁶⁴ CARLTON, s. 65.

⁶⁵ MILLER, s. 120, 198.

⁶⁶ HIBBERT, s. 19.

3 Biskupské války

Vytvoření anglicko-skotsko-irského soustátí v roce 1603 znamenalo značný mocenský vzestup Stuartovců i státu jako takového. Vznik však v sobě nesl počátky pozdější vnitřní nestability, jelikož všechny tři země byly značně politicky, nábožensky i sociálně rozdílné. Hlavním vnitropolitickým tématem se za vlády Jakuba I. i Karla I. stala především otázka týkající se vzájemného náboženského soužití mezi anglikánskou církví, skotskou presbyteriánskou církví⁶⁷ a irskými katolíky.⁶⁸

Druhou nedořešenou otázkou zůstávalo budoucí uspořádání monarchie, kdy Anglie zastávala především myšlenku úzkého spojení, zatímco Irsko i Skotsko značné nezávislosti. Skotské stavy trvaly na zachování skotské suverenity se všemi znaky, ale na druhou stranu požadovaly, aby se skotská presbyteriánská církev, jakožto hlubší projev reformace, rozvíjela i v Anglii.⁶⁹ Odlišné názory Skotska i Koruny vedly k nevyhnutelné vojenské konfrontaci.⁷⁰

3.1 Situace před konfliktem

Roku 1606 Jakub I. obhájil na skotské půdě během synody v Linlithgow existenci episkopátu uvnitř skotské reformované církve. Tímto vznikla paradoxní situace, kdy presbyteriánská církev, reprezentovaná radou starších volenou od spodu, akceptovala církevní hierarchii i existenci biskupů. Tito biskupové sice hráli pouze formální roli, ale stali se jistou formou panovnické kontroly.⁷¹

Dobová svědectví i moderní historikové se vesměs shodují, že nástup Karla I. na anglický trůn přinesl značnou změnu ve skotské vnitřní politice. Již v roce 1625 nechal Karel I. prověřit veškeré transakce s pozemkovým majetkem od poloviny 16. století, přičemž následné restituce se dotkly většiny skotských rodů a pobouřily celou zemi.⁷² Král vyměnil také většinu skotských biskupů a společně s Laudem vnutil roku 1637 skotské církvi (*Kirk*) pozměněnou *Knihu modliteb* (*The Book of Common Prayer*).⁷³ Karlova

⁶⁷ Církev založil roku 1560 kazatel John Knox.

⁶⁸ MILLER, s. 173–174.

⁶⁹ CROFT, s. 62–64.

⁷⁰ HIBBERT, s. 19–20.

⁷¹ CROFT, s. 164.

⁷² MILLER, s. 176.

⁷³ AYLMER, s. 9.

neústupnost vedla Skoty ke strachu z možnosti návratu katolicismu a ze ztráty vlastní suverenity, což způsobilo značný růst vlasteneckého citění, kdy Skotové byli ochotni otevřeně povstat proti králi.⁷⁴

Prvním signálem skotského odporu proti Koruně byl vznik tzv. Národní úmluvy (*National Covenant*) v roce 1638. Manifest se odvolával na zákon z roku 1581, kdy Jakub VI.⁷⁵ i skotská šlechta vyloučili jakoukoliv vážnou změnu v presbyteriánské církvi. Dne 28. února 1638 došlo k podepsání dokumentu skotskou aristokracií v katedrále St. Giles, což vedlo v listopadu ke zrušení episkopátu i *Knihy modliteb*.⁷⁶ Zástupce Koruny markýz Hamilton nedokázal situaci diplomaticky vyřešit,⁷⁷ a proto král označil *covenantery* za zrádce a rozvraceče státu. Tímto Koruně zůstala pouze jediná možnost, a sice vojenský zásah. K válce ale byly třeba dostatek financí, dobře zásobená a bojeschopná armáda, ale i loajalita elit v zemi, přičemž Karel I. ničím z toho nedisponoval.⁷⁸

3.2 První Válka Biskupů

Králova válečná rada vypracovala plán, jenž kombinoval postup pozemních jednotek, které měly dobýt anglo-skotské hranice a zatlačit Skoty do vnitrozemí a zároveň akci námořnictva, jež mělo uvrhnout Skotsko do námořní blokády a umožnit vylodění 5000 mužů. Tento troufalý plán měl být korunován vojenským zásahem irských katolíků pod vedením Thomase Wentwortha. K jeho realizaci však bylo třeba až 30 000 mužů, ale Koruna dokázala shromáždit jen 15 000 nevytrénovaných branců. Druhý problém se ukázal v celkové koordinaci všech kontingentů a v nízké profesionalitě důstojnického sboru. Karel I. učinil chybu při výběru vrchního velitele, když jmenoval Thomase Howarda, hraběte z Arundelu, jenž neměl žádné zkušenosti s vedením vojska.⁷⁹ Koruna nedokázala zajistit ani dostačující výzbroj, výstroj či munici, čímž značně podlomila morálku.⁸⁰ Do čela opozice se postavil Archibald Campbell, markýz z Argyllu, jenž se stal hlavním skotským politickým vůdcem.⁸¹ Vrchním velitelem skotské armády byl jmenován

⁷⁴ CHURCHILL, Winston S., *A History of the English-Speaking Peoples, Vol. 2: The New World*, London 1956, s. 203.

⁷⁵ Po nástupu na anglický trůn v roce 1603 byl znám jako Jakub I.

⁷⁶ CARLTON, s. 195–197.

⁷⁷ CHURCHILL, s. 203–204.

⁷⁸ MILLER, s. 179.

⁷⁹ VODIČKA, s. 23–25.

⁸⁰ HIBBERT, s. 20.

⁸¹ VODIČKA, s. 25.

energický Alexander Leslie, jenž měl bohaté vojenské zkušenosti z Evropy.⁸² Skotská armáda se těšila lepšímu zásobování, a především vyšší morálce umocněné vírou boje za správnou věc. K dispozici měla kvalitní důstojníky z řad žoldáků Třicetileté války, a na rozdíl od anglického obyvatelstva to skotské finančně i materiálně podporovalo odboj.⁸³

Anglické tažení již od počátku nešlo podle stanovené strategie. Královské jednotky měly v plánu dobýt západní pobřeží Skotska a strategicky důležité město Dumbarton, avšak *covenanterská* armáda město ihned 23. března 1639 obsadila, čímž zamezila vylovení Wentworthových mužů.⁸⁴ Obdobné selhání následovalo i u východní flotily, na kterou se měly nalodit jednotky Jamese Hamiltona, jejichž úkolem bylo dobýt Aberdeen. Celá operace selhala, jelikož nalodování trvalo moc dlouho, zatímco *covenanteři* obsadili celé Aberdeenshire. Hlavní královská armáda pod vedením hraběte Hollanda zůstala osamocena a během postupu do vnitrozemí trpěla značným nedostatkem zásob.⁸⁵ Tato skutečnost donutila královské jednotky se utábořit v květnu 1639 u Berwicku, kde čekaly na zásoby a posily. Dne 2. června 1639 se objevila *covenanterská* armáda u městečka Kelso, které bylo vzdáleno od Berwicku jen pár mil. Karel I. okamžitě rozkázal Hollandovi zaútočit na skotskou armádu, ale *covenanteři* měli kolem 8000 mužů, což bylo o polovinu více než měl Holland. Anglický velitel se rozhodl nezaútočit a raději přikázal ustoupit, čímž definitivně podlomil morálku královské armády.⁸⁶

Tento fatální neúspěch umocněný názorem anglických elit, že bylo nutné jednat s *covenantery*, donutil Karla I. k potupnému jednání s lidmi, které sám nazval zrádci. Král nakonec akceptoval příměří, jež uzavřel 19. června 1639 pod názvem pacifikace z Berwicku (*Pacification of Berwick*).⁸⁷ Karel I. souhlasil s rozpuštěním obou armád, svoláním církevní synody a skotského parlamentu, který měl zajistit církevní autonomii Skotska. Král v žádném případě nehodlal dodržet podmínky příměří a ihned se obrátil s žádostí o pomoc na irského místodržitele Thomase Wentwortha,⁸⁸ kterého jmenoval členem tajné rady, zástupcem vrchního velitele a v lednu 1640 hrabětem ze Straffordu.⁸⁹

⁸² CARLTON, s. 203.

⁸³ CHURCHILL, s. 205.

⁸⁴ ROYLE, Trevor, *Civil War: The Wars of the Three Kingdoms 1638–1660*, London 2004, s. 84–85.

⁸⁵ VODIČKA, s. 25–26.

⁸⁶ ROYLE, s. 95–96.

⁸⁷ CHURCHILL, s. 206.

⁸⁸ VODIČKA, s. 27–28.

⁸⁹ WEDGWOOD, Cicely V., *Thomas Wentworth; First Earl of Strafford*, London 1961, s. 272.

Strafford si určil za cíl upevnění autority Koruny a potrestání skotských vzbuřenců. Karlovi mezitím poradil, aby opevnil severní pevnosti, vypsals novou lodní daň a zbavil velení Arundela, jehož nahradil Percym, hrabětem z Northumbelandu. Propuštěn byl i Holland, místo kterého nastoupil zkušený Edward Conway.⁹⁰

Hlavní problém se opět ukázal v nedostatku financí, a proto Strafford přesvědčil krále, aby znovu svolal parlament. Když zákonodárci 13. dubna 1640 usedli ve Westminsteru, Karel I. se je pokusil ubezpečit o nutnosti zakročení vůči povstání ve Skotsku. Panovník byl sice ochoten odvolat lodní daň,⁹¹ ale za její zrušení požadoval vypsání subsidií v hodnotě 45 000 liber za hrabství, což zákonodárci odmítli. Důvodem k rozpuštění parlamentu bylo i zjištění, že poslanci skrytě jednají se Skoty, přičemž král tzv. Krátký parlament 5. května 1640 rozpustil.⁹²

Po tomto krachu se Karel I. opět uchýlil k mimoparlamentním příjmům. Tentokrát si ale chtěl zajistit i zahraniční podporu, tudíž přikázal Straffordovi, aby vyjednal vojenskou pomoc Španělska.⁹³ Část anglického obyvatelstva v paktování s úhlavním nepřítelem viděla snahu Koruny o znovuzavedení katolictví, přičemž se rozhořela povstání po celé monarchii. Karel I. nebral tuto hrozbu vůbec na zřetel a věnoval se pouze budování nového vojska, jehož velení svěřil Straffordovi.⁹⁴

3.3 Druhá Válka Biskupů

Covenanteři pochopili, že neexistuje žádná možnost diplomatického řešení rýsujícího se konfliktu, jelikož správně usoudili, že králi jde pouze o získání času na výstavbu nového vojska. Z tohoto důvodu skotská vláda rozhodla, aby Leslie se svou armádou zničil nepřítele dříve, než bude schopen boje.⁹⁵ Angličané vylučovali možnost skotského útoku, přičemž svou chybu viděli již 20. srpna 1640, kdy Leslieho jednotky o síle 20 000 mužů překročily řeku Tweed.⁹⁶ Angličané začali panikařit a Conway usoudil, že ústup

⁹⁰ VODIČKA, s. 28.

⁹¹ MILLER, s. 180–181.

⁹² ROYLE, s. 103–105.

⁹³ WEDGWOOD, *Wentworth*, s. 267, 272.

⁹⁴ VODIČKA, s. 29.

⁹⁵ ROYLE, s. 107.

⁹⁶ WEDGWOOD, *Wentworth*, s. 294.

k Newcastleu byla jediná možnost, jak zamezit katastrofě. Karel I., pobouřen vývojem nastalé situace, ale rozkázal Conwayovi, aby zastavil postup skotského vojska.⁹⁷

Anglický velitel uposlechl rozkazu a vyrazil z Newcastleu bránit brod Newburn na řece Tyne. Dne 29. srpna 1640 k Newburnu dorazilo i *covenanterské* vojsko o síle zhruba 15 000 mužů, zatímco Angličané v počtu maximálně 5000 ozbrojenců zaujali obranné pozice vyčkávající na svého protivníka.⁹⁸ Leslie zavelel k postupu, přičemž Angličané se pokusili početně silnějšího nepřítele zadržet, ale po neúspěšném útoku královské kavalerie Conway usoudil, že porážka byla nevyhnutelná. Královská armáda téhož večera vyklidila Newcastle a ustoupila k Durhamu.⁹⁹ *Covenanteři* následujícího dne dobyli Newcastle, čímž o jejich vítězství bylo definitivně rozhodnuto.¹⁰⁰ Každá z armád napočítala kolem 300 mrtvých, ale královské vojsko se již nezmohlo na žádný odpor.¹⁰¹

Karel I. se musel smířit s porážkou a dojednat mír, neboť Koruna neměla žádné finance na vyplacení žoldu ani na vybavení nových vojáků. K jednáním došlo 21. října 1640 v Riponu, kdy král musel akceptovat pokořující podmínky. Leslieho muži obsadili severní hrabství Northumberland a Durham, přičemž *covenanteři* si navíc vymohli, že Koruna jim musí vyplatit 850 liber za každý den, kdy se nacházeli na anglické půdě. Karel I. ale neměl žádné finance, aby mohl dostát tomuto závazku, tudíž jediným řešením se jevil opětovné svolání parlamentu.¹⁰²

3.4 Dlouhý parlament

Po prohrané válce měl král vůči parlamentu velice slabou pozici. Většina poslanců byla silně podezřívavá a neměla chuť za tehdejší situace Korunu podporovat. Karel I. se navíc nemohl spolehnout ani na podporu Horní sněmovny, neboť mnozí lordi spolupracovali s parlamentární opozicí.¹⁰³ Klíčovou roli v období před vypuknutím občanské války hráli především poslanci John Pym a John Hampden, již si uvědomovali, že k oslabení vlivu

⁹⁷ VODIČKA, s. 30.

⁹⁸ ROYLE, s. 112–113.

⁹⁹ VODIČKA, s. 30.

¹⁰⁰ ROYLE, s. 113–114.

¹⁰¹ HARRIS, Tim, *Rebellion: Britain's First Stuart Kings, 1567–1642*, Oxford 2014, s. 345–346.

¹⁰² HIBBERT, s. 23.

¹⁰³ CHURCHILL, s. 212.

Koruny bylo třeba se zbavit nejbližších spolupracovníků krále, a sice arcibiskupa Williama Lauda a irského místodržitele Thomase Wenwortha, hraběte Strafforda.¹⁰⁴

Zahájení tzv. Dlouhého parlamentu se konalo 3. listopadu 1640, přičemž obě komory téměř okamžitě začaly s kritizováním Karlovy osobní vlády. Kritika směřovala především na „nezákonné zdanění“, náboženskou politiku Koruny, potlačování „starobylých práv“ parlamentu, a především na královy nejbližší spolupracovníky Lauda a Strafforda, načež parlament využil své tradiční zbraně, a sice obžaloby z velezrady (*impeachment*).¹⁰⁵ Sněmovna vznesla obvinění na Strafforda 25. listopadu 1640. Za vinu mu kladla především snahu vystavět katolické vojsko, které mělo zlikvidovat jakoukoli královu opozici.¹⁰⁶ Obdobný průběh mělo i obžalování nenáviděného Lauda, k němuž došlo 18. prosince 1640. Canterburský arcibiskup byl nařčen, že se snaží dovést *Church of England* k opětovnému spojení s katolickou církví, přičemž jeho reformy se staly „důkazy“ obžaloby.¹⁰⁷ K Laudově popravě došlo až 10. ledna 1645, ačkoliv mu byla udělena královská milost.¹⁰⁸

Opozice se ve stejné době snažila zpochybnit královská prerogativa, neboť požadovala, aby se královští ministři i soudci zodpovídali Koruně i parlamentu zároveň. Karel I. pochopitelně tyto kroky považoval za nehorázné, ale jelikož potřeboval nutně peníze na armádní žold a vyplacení *covenanterů*, nezbylo mu nic jiného než souhlasit s parlamentem.¹⁰⁹ Další znatelnou ránou pro Karla I. bylo předložení výčtu Straffordových „zločinů“ dne 30. ledna 1641 a následné schválení zákona o potrestání (*Bill of Attainder*), který umožňoval parlamentu odsoudit obžalovaného bez soudu.¹¹⁰ Situaci nepomohlo ani tzv. armádní spiknutí z počátku května 1641, jež posloužilo jako „důkaz“ Straffordovy snahy rozehnat parlament papeženskou armádou.¹¹¹ Karel I. nechtěl souhlasit s popravou svého oblíbence, avšak protesty lidu v okolí královského paláce Whitehall vystrašily krále natolik, že se nakonec rozhodl pro podepsání rozsudku

¹⁰⁴ CHURCHILL, s. 213–214.

¹⁰⁵ KOVÁŘ, s. 114.

¹⁰⁶ VODIČKA, s. 33–34.

¹⁰⁷ CARLTON, s. 219.

¹⁰⁸ WEDGWOOD, Cicely V., *The King's War, 1641–1647*, London 2001, s. 376–378.

¹⁰⁹ VODIČKA, s. 33.

¹¹⁰ KOVÁŘ, s. 115.

¹¹¹ MILLER, s. 184.

10. května 1641.¹¹² Karel I. si až do konce života vyčítal zradu vůči svému příteli a věrnému služebníkov¹¹³, a proto jeho rodinu finančně zaopatřil.¹¹⁴

Nyní, když Strafford byl popraven, Laud uvězněn, kancléř John Finch poslán do exilu a většina podporovatelů Koruny se stáhla do ústraní, mohl parlament předložit výčet svých požadavků, které vešly do historie pod názvem *Triennial Act*, s nimiž Karel I. na konci května 1641 souhlasil.¹¹⁵ Anglický král měl tímto povinnost vládnout v souladu s parlamentem, který musel být alespoň jednou za 3 roky svolán. Dále musel souhlasit se zákonem upravujícím fiskální politiku Koruny, čímž byla zrušena většina daní z období Karlovy osobní vlády. Koruna nesměla nařizovat nucené půjčky, téměř nemohla prodávat monopoly a ztratila až 60% zisků z cel. Další znatelnou ránou pro královskou moc bylo zrušení Rady Walesu, Rady Severu, Hvězdné komory¹¹⁶ a nejvyššího církevního soudu, čímž se rozložila vládní administrativa.¹¹⁷ Tyto skutečnosti společně se Straffordovou smrtí vedly k Irskému povstání, které definitivně rozvrátilo stabilitu monarchie.¹¹⁸

¹¹² MILLER, s. 185.

¹¹³ WEDGWOOD, *Wentworth*, s. 390.

¹¹⁴ CARLTON, s. 224.

¹¹⁵ VODIČKA, 35.

¹¹⁶ Nechvalně známý královský soud sloužící k likvidaci opozice.

¹¹⁷ GREGG, s. 335.

¹¹⁸ ROYLE, s. 133.

4 Od Irského povstání k občanské válce

Vzájemné vztahy mezi Anglií a Irskem byly již od středověku značně negativní. Angličané považovali Iry za nekulturní bytosti, věčně se snažící uškodit monarchii. Samotná národnostní i náboženská struktura irské společnosti přispívala k napětí mezi Iry samotnými, ale i ve vztahu k Anglii a Skotsku.¹¹⁹ Majorita irské populace se skládala z obyvatel keltského původu organizovaných převážně v klanech, používajících tradiční obyčejové právo a vyznávajících katolickou víru.¹²⁰ Další skupinu tvořili Staroangličané, již byli potomci anglosaských a normanských rodů usazených v Irsku již od středověku. Jakožto vlastníci rozsáhlých pozemků především v oblastech Munsteru a Ulsteru ovládali společně s irskými rody monopolně správu Irska. Staroangličané většinou vyznávali katolictví a loajálně podporovali Korunu, ačkoliv jejich víra se v období před občanskou válkou stala překážkou v jednání s protestanty i Korunou. Třetí složkou obyvatelstva byli Novoangličané vyznávající protestantské církve, kteří se do Irska dostávali v době tudorovské podpory anglické kolonizace Irska. Irové tuto kolonizaci vnímali jako útok na svou víru, přičemž s rostoucím počtem protestantů rostlo i konfesijní napětí na ostrově.¹²¹ Poslední část irské populace představovali skotští presbyteriáni usazující se v severním Irsku. Karel I. se snažil politicky i konfesně rozdrobenou zemi sjednotit pod jednu víru a pevnou královskou moc, čímž dosáhl všeobecné nevraživosti vůči Koruně.¹²²

Královská moc byla v Irsku reprezentována osobou místokrále, jenž předsedal často neoblíbené Dublinské vládě. Za klíčovou osobnost Karlovy politiky lze považovat Wentwortha, jenž roku 1632 získal titul místodržitele Irska (*Lord Deputy of Ireland*).¹²³ Wentworth dokázal udržet v Irsku relativní klid a stabilitu spojenectvím mezi Staroangličany, Novoangličany a irskými katolíky. Po jeho uvěznění na uvolněné místo místodržitele nastoupil Christopher Wandersford, který ale záhy zemřel 3. prosince 1640. Moc v zemi tedy přešla do rukou členů odvolacího soudu, kteří již nebyli schopni udržet neobvyklé spojenectví mezi protestanty a katolíky.¹²⁴

¹¹⁹ MILLER, s. 187–188.

¹²⁰ COLM, Lennon, *Sixteenth Century Ireland, The Incomplete Conquest*, Dublin 2005, s. 67–68.

¹²¹ MILLER, s. 188–190.

¹²² ROYLE, s. 133–134.

¹²³ WEDGWOOD, *Wentworth*, s. 114.

¹²⁴ VODIČKA, s. 35.

Irští šlechtici v čele s klanem O'Neillů již delší dobu uvažovali o povstání, ale jasný signál k akci jim dal až spor mezi anglickým parlamentem a Korunou, který mohli využít k sesazení Dublinské vlády. Irové se především obávali protikatolické hysterie, která cloumala s protestantským obyvatelstvem. Očekávali, že Dublinská vláda vystoupí proti katolicismu a pokusí se toto vyznání zničit, což jako hlavní stálo za propuknutím irského povstání.¹²⁵

Vzpouza započala v říjnu 1641 pod vedením Phelima O'Neilla v oblasti Ulsteru na severu Irska¹²⁶ a v následujících měsících se rozšířila na jih, kde se vedení vzbouřenců ujal Donogh McCarthy, hrabě z Muskerry.¹²⁷ O'Neill se pokusil své činy ospravedlnit tím, že v proklamaci z Dungannonu (*Proclamation of Dungannon*) tvrdil, že mu král udělil právo zasáhnout proti „nepřátelům“ Koruny, což ale pravda nebyla.¹²⁸ Rebelové vypalovali farmy i usedlosti anglo-skotských kolonistů a vraždili protestanty na potkání. Ačkoliv byla Dublinská vláda informována o průběhu povstání, neučinila téměř nic, aby vzpouru potlačila. Situace se neustále zhoršovala, jelikož vládní jednotky nebyly schopné povstalcům dlouhodobě odolávat.¹²⁹ Irové zaplavili venkov, jenž utrpěl značné škody na majetku i obyvatelstvu, a proto přeživší vesničané hromadně prchali do opevněných měst, které povstalci nedokázali dobýt.¹³⁰ Konflikt v Irsku probíhal i následující roky, přičemž s povstalci později bojovali i *covenanteři*, přizvaní presbyteriány z Irska.¹³¹

4.1 Pokus Karla I. o zatčení opozičních vůdců

Jakmile dorazily zprávy o povstání do Londýna, začaly se objevovat spekulace, že za irským povstáním stála královna Jindřiška Marie, nebo dokonce sám král.¹³² V této atmosféře nedůvěry vůči královskému páru chtěl Karel I. vystavět armádu, která by byla schopna povstání zpacifikovat. Opozice však nehodlala Karlovi přenechat možnost vlastnit armádu, jelikož se obávala, že by ji využil proti parlamentu, a nikoliv proti

¹²⁵ MILLER, s. 192.

¹²⁶ PARCEVAL-MAXWELL, Michael, *The outbreak of the Irish Rebellion of 1641*, Montreal 1994, s. 214.

¹²⁷ VODIČKA, s. 36.

¹²⁸ BOYCE, David G., *Nationalism in Ireland*, New York 1995, s. 79.

¹²⁹ HIBBERT, s. 29.

¹³⁰ CARLTON, s. 230.

¹³¹ VODIČKA, s. 46.

¹³² HIBBERT, s. 29.

povstalcům. Poslanci pod vedením Pyma proto vypracovali 2. listopadu 1641 seznam všech požadavků a nesouhlasů¹³³ vůči Koruně a 1. prosince ho předložili králi.¹³⁴

Panovník svůj vliv ztratil i v londýnské městské radě, jelikož opozice dokázala v mimořádných volbách 21. prosince 1641 zvítězit a získat většinu.¹³⁵ Zhruba ve stejné době vznikala přizvíska pro obě strany. Parlamentariáni začali být posměšně nazýváni „kulatohlavci“ (*roundheads*) kvůli svým krátkým účesům, zatímco pro stoupence krále se vžilo označení „kavalíři“ neboli věrní a čestní služebníci krále. Parlamentaristická propaganda ovšem slovo kavalír ztotožňovala z „*cavaliero*“ nebo „*caballero*“, které označovalo španělského katolického vojáka neboli národního nepřítele.¹³⁶

Na konci prosince 1641 parlament obžaloval 12 prelátů, kteří požadovali, aby zákony schválené bez přítomnosti biskupů, byly neplatné. V královském paláci Whitehall se však začalo tvrdit, že parlament má v plánu obžalovat i královnu.¹³⁷ Karlovi došla trpělivost, a proto si předvolal generálního prokurátora Edwarda Herberta, jenž dostal za úkol zatknout šest opozičních předáků. Jednalo se o Johna Pyma, Johna Hampdena, Denzilla Hollese, Williama Strodea, sira Arthura Haselriga a Edwarda Montagua, lorda Mandevilla, kteří měli být obviněni z velezrady.¹³⁸ Načasování bylo poněkud nešťastné, neboť ulicemi Londýna propukaly protesty na podporu parlamentu. Královna Jindřiška Marie a George Digby, 2. hrabě z Bristolu mezitím naléhali na krále, aby zakročil.¹³⁹

Karel I. se rozhodl jednat dne 4. ledna 1642, kdy v čele 400 ozbrojenců vtrhl do Westminsteru a požadoval vydání předáků opozice. Pym a jeho kolegové však byli včas varováni, tudíž se jim podařilo uniknout. *Speaker* William Lenthall odmítl sdělit králi, kde se ukryli,¹⁴⁰ načež Karel I. pouze poznamenal: „*Zdá se, že ptáčci uletěli.*“ a následně frustrovaně odešel z parlamentu.¹⁴¹ Faktem však zůstává, že snaha zatknout opoziční předáky panovníkovi velice uškodila v očích londýnského obyvatelstva, které začalo neochvějně podporovat parlament. Karel I. si uvědomil, že ztratil svoji pozici a v noci

¹³³ Seznam je znám jako Velká remonstrace (*The Grand Remonstrance*).

¹³⁴ CARLTON, s. 231.

¹³⁵ VODIČKA, s. 37.

¹³⁶ KOVAŘÍK, s. 31.

¹³⁷ VODIČKA, s. 38.

¹³⁸ CARLTON, s. 232.

¹³⁹ HIBBERT, s. 30–31.

¹⁴⁰ ROYLE, s. 156–158.

¹⁴¹ CHURCHILL, s. 230.

z 10. na 11. ledna odjel s rodinou do Hampton Courtu.¹⁴² Obžalovaní předáci se hned následující den vrátili do parlamentu a společně vyčkávali, až Karel I. uzná porážku a zasedne k jednacímu stolu.¹⁴³

4.2 V předvečer občanské války

Naděje na jednání mezi panovníkem a opozicí rychle pohasly, neboť se parlament dozvěděl, že královští verbíři hledají nové rekruty a že se král snaží získat vojenskou pomoc ze zahraničí. Katolická hysterie znovu udeřila a způsobila četné útoky proti katolíkům. V Londýně se neustále protestovalo proti „katolické“ politice krále a papežencům. Opozice těchto stížností využívala k zesilování vlastního vlivu a začala mluvit o „pláči celé Anglie“.¹⁴⁴ Dne 5. února 1642 parlament schválil zákon vylučující biskupy z Horní sněmovny (*Clergy Act*) a o deset dnů později i zákon o milicích (*Militia Ordinance*), kdy Westminster nahradil panovníka v kontrole ozbrojených sil.¹⁴⁵

Krizi ještě více prohloubil panovníkův odjezd do Yorku, kde rojalisté zřídili své velitelství. Pro Karla I. bylo nejdůležitější vytvořit co nejsilnější a nekvalitnější armádu. Panovník počítal s tím, že většina mužů bude naverbována v Anglii a Walesu, ale důstojnický sbor a značný počet kavaléristů bude pocházet z kontinentu.¹⁴⁶ K zajištění dostatku munice a přístavu, který by umožnil dopravení mužů z Evropy, bylo třeba obsadit opevněný přístav Hull na východním pobřeží Anglie.¹⁴⁷ Parlamentáři si tuto skutečnost uvědomovali, a proto instruovali správce Hullu sira Johna Hothama, aby Karla I. do přístavního města nepustil. Hotham uposlechl rozkazu a králi vzkázal, aby se vrátil zpět do Londýna a domluvil se s parlamentem na budoucnosti monarchie.¹⁴⁸

Ani zahraniční jednání nešla pro Korunu zpočátku příliš dobře. Nizozemí sympatizovalo spíše s parlamentem a Dánsko nebylo schopné nijak efektivněji pomoci. Katolické mocnosti neměly veliký zájem spolupracovat s Karlem I., protože jim nemohl zaplatit, a navíc se jejich politika věnovala především konfliktům na evropské půdě.¹⁴⁹

¹⁴² HIBBERT, s. 35.

¹⁴³ ROYLE, s. 159.

¹⁴⁴ VODIČKA, s. 42.

¹⁴⁵ KOVÁŘ, s. 121.

¹⁴⁶ CARLTON, s. 239.

¹⁴⁷ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 82.

¹⁴⁸ CARLTON, s. 238.

¹⁴⁹ ROYLE, s. 159–160.

Zvrat v jednáních přišel až s odjezdem Jindřišky Marie do Nizozemí 7. února 1642.¹⁵⁰ Královna prodala královské šperky a za ně nakoupila výzbroj, výstroj, a dokonce začala s verbováním nové armády.¹⁵¹ Neúspěch však Karla I. postihl při získávání vlivu v námořnictvu. Parlament měl v držení hlavní loděnice v Chathamu, a navíc získal i podporu námořníků, kteří věřili, že Karlova vláda uvrhne zemi do katolického područí.¹⁵²

4.3 Vyhlášení války

Panovník v červnu 1642 vydal prohlášení, že všechny milice jsou přímo podřízené Koruně. V Anglii šlo vidět rostoucí napětí ve všech hrabstvích. Hrozba válečného konfliktu byla stále reálnější, přičemž podporovatelé Koruny a parlamentariáni mezi sebou sváděli četné potyčky.¹⁵³ Obdobné šarvátky sváděli i příslušníci ortodoxních protestantů s jinověrci. Celou monarchii zachvátilo pronásledování katolíků a příslušníků laudiniánské církve, což poukazovalo na to, že stoupenci puritanismu budou v následném konfliktu podporovateli parlamentu a nikoliv krále.¹⁵⁴

Pro Korunu bylo však stále nejdůležitější získat zásoby v Hullu, přičemž tentokrát se Karel I. pokusil získat přístavní město diplomacií. Panovník věděl, že Hotham není horlivým stoupencem parlamentu, a proto ho požádal, zdali nepustí rojalisty do města. Hotham souhlasil, ale pouze v případě, že město bude na oko obléháno silnou armádou, aby jeho čin nevypadal jako zrada. Panovník akceptoval správceův požadavek a na počátku července 1642 začaly rojalistické jednotky obléhat Hull.¹⁵⁵ Parlament však vyslal na pomoc vojenský sbor pod vedením sira Johna Meldruma, jenž v noci z 30. na 31. července prolomil obležení přístavního města a zahnal rojalistické vojsko zpět směrem k Yorku.¹⁵⁶ O pár dnů později se konalo jednání na královském dvoře v Yorku mezi Karlem I. a zástupcem Westminsteru hrabětem Hollandem, jenž tlumočil přání parlamentu zachovat mír mezi panovníkem a opozicí. Holland krále požádal, aby se vrátil do Londýna a zažehnal krizi. Karel I. naopak požadoval vydání Hullu, což Holland

¹⁵⁰ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 107.

¹⁵¹ ROYLE, s. 160.

¹⁵² KOVAŘÍK, s. 30–31.

¹⁵³ KOVÁŘ, s. 123.

¹⁵⁴ VODIČKA, s. 49.

¹⁵⁵ HIBBERT, s. 51–52.

¹⁵⁶ CARLTON, s. 241.

odmítl. Panovník veškeré požadavky a omezování moci vůči Koruně považoval za nepřijatelné, tudíž nakonec prohlásil: „*At' tedy celý svět posoudí, kdo tuto válku začal.*“¹⁵⁷

V srpnu 1642 v Newcastlu přistála loď s falckými princí a synovci Karla I. Ruprechtem a Mořicem, které doprovázeli profesionální důstojníci a experti na obléhání, jako byl Bernard de Gomme či dělostřelecký expert La Roche. Armáda rojalistů sice získala kvalitní důstojníky, ale celkový počet mužů byl velmi nízký.¹⁵⁸ Koruna získávala nové vojáky skrze zákon (*Commissions of Array*), který umožňoval vlastníkům půdy naverbovat brance do rojalistické armády pod přímým vedením krále. Parlament se naopak spoléhal na svolávání milic, tím že schválil již zmíněný zákon o milicích (*Militia Ordinance*) bez královského souhlasu.¹⁵⁹ Jednotlivá hrabství se mezitím rozhodovala, na čí stranu se postaví, přičemž svoji loajalitu většinou nabídla oběma stranám. Ve stejnou dobu se Karel I. toužící získat zpět své postavení a práva odhodlal k činu.¹⁶⁰

Dne 22. srpna 1642 vstoupil Karel I. se svou armádou do Nottinghamu, kde na jeho rozkaz byla vztyčena královská standarta, po čemž následoval proslov krále herolda.¹⁶¹ V následujících dnech se situace pro krále zlepšovala, neboť stále více vojáků bylo ochotno se nechat naverbovat do rojalistické armády. Obdobná situace nastala i u nábory důstojníků, kdy řady krále rozšířila slavná jména jako Patrick Ruthven, hrabě z Forthu, nebo Robert Bertie, hrabě z Lindsey.¹⁶² Svou důvěru král svěřil svému synovci princí Ruprechtovi, synovi Fridricha Falckého a Alžběty Stuartovny, narozenému v Praze. Ruprecht měl vynikající vojenský výcvik¹⁶³ a byl proslulý jako skvělý velitel jezdeckva, ale byl taktéž znám jako velice povrchní a neeticky se chovající muž.¹⁶⁴

¹⁵⁷ HIBBERT, s. 51–52.

¹⁵⁸ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 107.

¹⁵⁹ ROYLE, s. 173–174.

¹⁶⁰ CHURCHILL, s. 232–233.

¹⁶¹ ROYLE, s. 169.

¹⁶² VODIČKA, s. 54.

¹⁶³ SPENCER, Charles, *Prince Rupert: The Last Cavalier*, London 2007, s. 1–6.

¹⁶⁴ VODIČKA, s. 55.

5 Válka v letech 1642–1643

Královská armáda měla již na počátku války svázané ruce, jelikož Karel I. nedisponoval výbavou, vojáky ani financemi. Celá její existence byla postavena na finanční pomoci od králových podporovatelů. „*Kdyby měl panovník peníze, nečinilo by mu obtíže verbovat vojáky v celé Anglii. Příčina sporu v podstatě nikoho nezajímala. Mnozí se připojili k jedné či druhé straně jen proto, aby dostali žold, nebo rabovali. Královská pokladnice však byla prázdná, zatímco jeho nepřátelé mohli volně nakládat s bohatstvím londýnské City.*“ Takto se vyjádřil Thommas Hobbes, jenž přesně poukázal na stav Koruny.¹⁶⁵

Situace parlamentu se na první pohled jevila jako mnohem uspokojivější. Parlamentáři měli větší armádu, finanční zázemí,¹⁶⁶ v rukou drželi opevněná města na severu, důležité přístavy na východním pobřeží¹⁶⁷ a po získání Portsmouthu 5. září 1642 se celá jižní Anglie včetně královského námořnictva (*Royal Navy*) ocitla pod vládou Westminsteru.¹⁶⁸ Parlament se proto pokusil ukončit konflikt již 9. září 1642, kdy vyslal armádu o síle až 20 000 mužů pod vedením vrchního velitele Roberta Devereuxe, třetího hraběte z Essexu, aby „zachránil Jeho Veličenstvo“ a aby ho dovedl do Londýna. Hlavním Essexovým cílem se stal Northampton, kde tábořila malá královská armáda. Jeho muži byli většinou rekruti bez výcviku, již během vojenského tažení brutálně vyplenili několik vesnic.¹⁶⁹ Essex věděl, že ačkoliv měl početní převahu, tak disciplína a morálka byly v otřesném stavu, a proto se musel spoléhat na kvalitní důstojníky jako Oliver Cromwell, Philip Wharton, Denzil Holles či John Hampden, kteří dodali armádě patřičný řád.¹⁷⁰

Karel I. pochopil, že rojalisté u Northamptonu nemohou zadržet Essexovu početní převahu, a proto nařídil ústup do Worcesteru a poté do Shrewsbury ležícího na hranici s Walesem.¹⁷¹ Essex se dal ihned do pronásledování ustupujícího královského

¹⁶⁵ VODIČKA, s. 62.

¹⁶⁶ CHURCHILL, s. 235.

¹⁶⁷ VODIČKA, s. 62.

¹⁶⁸ KOVAŘÍK, s. 30–31.

¹⁶⁹ GAUNT Peter, *The English Civil War: A Military History*, London 2014, s. 64–68.

¹⁷⁰ ROYLE, s. 173–176.

¹⁷¹ HIBBERT, s. 64.

vojska, ale jednotky prince Ruprechta dokázaly 23. září 1642 v bitvě u Powicku rozpráší parlamentární předvoj, což dovolilo královské armádě spořádaně ustoupit do Walesu.¹⁷²

Právě Wales se stal místem, kde Karel I. našel značnou podporu. Waleská šlechta finančně zaopatřila krále, a navíc zformovala několik dobře vycvičených pluků.¹⁷³ Finanční pomoc Koruna získala i od univerzit Oxford a Cambridge včetně od mnohých obchodníků a řemeslníků.¹⁷⁴ Do královské armády se hrnuli noví rekruti především katolického vyznání, kteří očekávali, že je Koruna ochrání před pronásledováním parlamentu. Hlavním problémem rojalistů však stále zůstával nedostatečný stabilní příjem financí na vyplácení žoldu a celkový nedostatek zbraní a munice pro nově zformované pluky.¹⁷⁵

5.1 Bitva u Edgehillu a Turnhamgreenu

Počty královských rekrutů se stále zvyšovaly, až dosáhly téměř 15 000 pěšáků a 8000 jezdců. Armáda měla vysokou morálku i odhodlání, ale je třeba říci, že některé pluky byly vybaveny pouze vidlemi a srpy. I přes toto negativum král dospěl k závěru, že se naskytla možnost se s parlamentem vypořádat, a proto 12. října 1642 vydal rozkaz k postupu na Londýn.¹⁷⁶ Jedinou nadějí Westminsteru na záchranu metropole se jevila pomoc Essexovy armády, která vyčkávala u Worcesteru. Dne 19. října Essex nařídil svým mužům, aby se přesunuli ke Kinetonu, kde si 22. října zřídili tábor. Následující den se královská armáda utábořila na návrší Edgehill zhruba 5 mil daleko. Téhož dne svedl král s parlamentem první velkou bitvu této války na poli mezi Kinetonem a Edgehillem.¹⁷⁷

Síla obou vojsk byla vyrovnaná. Každá z armád se mohla spolehnout nanejvýš na 16 000 vojáků, přičemž z toho až 35 % dezertovalo nebo na bojiště vůbec nedorazilo.¹⁷⁸ Vrchní velitel královské armády Robert Bertie, hrabě Lindsey navrhol útok na pravé křídlo parlamentariánů, což by znamenalo pochod přes těžký terén, který by znemožnil útok dobře vycvičené rojalistické kavalerie. Proti tomuto návrhu se postavil princ

¹⁷² CARLTON, s. 247.

¹⁷³ ROYLE, s. 183.

¹⁷⁴ CHURCHILL, s. 235.

¹⁷⁵ VODIČKA, s. 65–66.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 68.

¹⁷⁷ ROYLE, s. 190–191.

¹⁷⁸ GRAHAM, Aaron, *The Earl of Essex and Parliament's Army at the Battle of Edgehill: A Reassessment*. In: *War in History* 17, 2010, 3, s. 289–293.

Ruprecht, jenž navrhoval boj na otevřené planině, kde by mohla excelovat početnější královská jízda.¹⁷⁹ Lindsey se cítil uražen Ruprechtovým chováním a raději odstoupil z funkce, přičemž jeho nástupcem se stal Patrick Ruthven, první hrabě z Forthu.¹⁸⁰

Obě armády se nakonec sešikovaly ve zcela klasické formaci. Na pravém křídle rojalistů se zformovalo jezdecktvo prince Ruprechta a na levém kavalerie pod vedením Henryho Wilmota. Ve středu se v liniích rozestavili mušketýři a pikenýři, přičemž podporu jim poskytovalo těžké i lehké dělostřelectvo, které se rozmístilo za jejich formacemi. Essexovo vojsko zaujalo téměř stejné postavení.¹⁸¹ Bitva započala v jednu hodinu odpoledne dělostřeleckou přestřelkou, která trvala téměř dvě hodiny. Poté princ Ruprecht vydal rozkaz k ataku kavalerie na obě křídla parlamentu.¹⁸² Koordinovaný útok královského jezdecktva byl pro parlamentariány tak děsivý, že se mnoho z nich raději obrátilo na bezhlavý útek. Ústup pravého křídla parlamentu strhl lavinu paniky, již dokázal zastavit až John Hamden, který pohrozil utíkajícím mužům zastřelením. Stejný průběh se odehrál i na levém křídle parlamentární armády, kdy Wilmotova kavalerie zahнала na útek podporovatele královny opozice. Rojalistické jezdecktvo však nedbalo rozkazů svých velitelů a pronásledovalo prchajícího nepřítele až do Kinetonu, který následně vyrabovala.¹⁸³ Této skutečnosti si všiml Essex, jenž následně rozkázal ke generálnímu útoku na rojalistický střed. Královská pěchota začala ustupovat, přičemž celou situaci zachránil až zásah královské gardy v čele s Karlem I., jenž v boji prokázal značnou statečnost. Mezitím se vracelo rojalistické jezdecktvo, jež vystrašilo Essexu natolik, že raději rozkázal ke všeobecnému ústupu až k Warwicku.¹⁸⁴

Každá ze stran ztratila asi 1500 mužů, přičemž bitva sama o sobě je považována za nerozhodnou.¹⁸⁵ Je však nutné podotknout, že rojalisté získali po bitvě část zásob parlamentu, a především měli volnou cestu na Londýn, zatímco parlamentariáni nedosáhli takřka ničeho.¹⁸⁶ Princ Ruprecht okamžitě přesvědčoval krále, aby táhl s vojskem na Londýn a dobyl ho, což by dle něho znamenalo konec války. Válečná rada

¹⁷⁹ VODIČKA, s. 70.

¹⁸⁰ ROYLE, s. 194.

¹⁸¹ VODIČKA, s. 70–71.

¹⁸² HIBBERT, s. 79.

¹⁸³ CHURCHILL, s. 236.

¹⁸⁴ HIBBERT, s. 80–81.

¹⁸⁵ KOVAŘÍK, s. 69.

¹⁸⁶ ROYLE, s. 201–203.

byla ovšem zcela opačného názoru, se kterým souhlasil i Karel I., jenž očekával, že smířlivější stanovisko ukončí válku. Král však udělal chybu, neboť dal parlamentariánům dostatek času se seskupit a připravit obranu metropole. Westminster měl proto možnost vyslat posly k Essexovi s požadavkem, aby se navrátil s armádou do Londýna.¹⁸⁷

Mezitím v Irsku 24. října 1642 sepsali irští povstalci a Staroangličané spojeneckou smlouvu tzv. Konfederaci z Kilkeny, jenž žádala Karla I. o alianci. Král však odmítl i přes naléhání královny, jelikož očekával, že spojení s katolíky by se mu mohlo vymstít a zničit jeho pověst.¹⁸⁸

Dne 11. listopadu 1642 došlo k jednáním mezi parlamentem a králem v Colnbrooku, kde se obě znesvářené strany dohodly na dočasném klidu zbraní. Rojalisté i parlamentariáni však tohoto „příměří“ využili pouze k přípravě na další vojenský střet.¹⁸⁹ Královi muži mezitím vydrancovali okolní usedlosti včetně města Brentford, což vystrašilo londýnskou hotovost, jež předsunula své muže až k vnější hranici hlavního města. Král s Ruprechtem postup parlamentu považovali za známku útoku a raději rozkázali k bojové pohotovosti.¹⁹⁰

Ráno 13. listopadu se královská armáda o síle 11 000 mužů vydala k postupu na Londýn. V cestě jim stála ohromná přesila až 24 000 mužů složená z londýnské hotovosti a Essexovy armády, jež dorazila téhož dne.¹⁹¹ Problémy rojalistickému vojsku činily i sady a zahrady parku Turnhamgreen, které znemožňovaly využití kavalerie.¹⁹² Karel I. si byl vědom bezvýchodné situace a raději rozkázal k ústupu, přičemž ve střetnutí zemřelo nanejvýš 300 mužů.¹⁹³ Rojalistická armáda ustoupila k Oxfordu, který se stal novým hlavním sídelním městem Koruny až do konce války.¹⁹⁴ Tažení dopadlo krachem díky královi opatrnému a umírněnému postoji, který znemožnil rojalistům využít lepší situace po bitvě u Edgehillu, čímž promeškal jedinečnou šanci k ukončení války.¹⁹⁵

¹⁸⁷ ROYLE, s. 203–204.

¹⁸⁸ VODIČKA, s. 80–81.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 77.

¹⁹⁰ CARLTON, s. 249.

¹⁹¹ HIBBERT, s. 87.

¹⁹² VODIČKA, s. 79.

¹⁹³ WOOLRYCH, Austin, *Battles of the English Civil War*, London 1966, s. 18–19.

¹⁹⁴ CHURCHILL, s. 237.

¹⁹⁵ ROYLE, s. 204.

5.2 Vítězný postup Koruny

Na přelomu let 1642–1643 vznikala parlamentární vojenská uskupení, tzv. asociace, které sdružovaly vojenské oddíly v jednotlivých oblastech Anglie a dbaly na jejich obranu. Za zmínku stojí Střední asociace lorda Henryho Greye, Východní asociace pod vedením otce a syna Fairfaxů, Jižní asociace a Západní asociace, které poslouchaly rozkazy sira Williama Wallera.¹⁹⁶ Vrchním velitelem všech parlamentárních vojsk byl určen Essex, ale jeho vliv byl čistě teoretický, jelikož většina velitelů si dělala, co chtěla a část rozkazů Essexu i Westminsteru ignorovala. Situace v královské armádě byla zcela obdobná. Vrchním velitelem zůstával Patrick Ruthven, ale do jeho kompetencí často zasahoval princ Ruprecht, jenž se stal vrchním velitelem kavalerie. Jednotlivé královské armády vedené bohatými šlechtici navíc častokrát konaly, jak chtěly,¹⁹⁷ a kromě tažení z počátku roku 1643 spolu příliš nespolupracovaly.¹⁹⁸

Karel I. v prosinci 1642 jmenoval do čela severní armády Williama Cavendishe, hraběte z Newcastleu, jemuž se do začátku ledna podařilo dobýt velkou část Yorkshire.¹⁹⁹ Mezitím v Londýně probíhaly dohady o tom, jak postupovat ve válce. Parlament se rozdělil na dvě uskupení, přičemž „Mírová strana“ reagovala na touhu Londýňanů ukončit konflikt a „Válečná strana“ si naopak přála dobojovat válku do vítězného konce.²⁰⁰ V lednu 1643 Karel I. jednal s opozicí v Oxfordu a následně zaslal do Westminsteru dopis, kde označil nového starostu Londýna Pennigtona a další tři muže za zrádce.²⁰¹ Parlamentariáni se mezitím pokusili odčinit svoji porážku z prosince 1642 tím, že v polovině ledna úspěšně dobyli Bradford a Leeds.²⁰² Rojalistické armády je však dokázaly z této oblasti rychle vypudit, a navíc v protiofenzívě dobyly oblast Costwoldu, jež byla známá jako vlnářské a ekonomické centrum západní Anglie.²⁰³

Válka se pro Korunu vyvíjela úspěšně i na jihozápadě Anglie, kde královská armáda pod vedením Williama Seymoura, markýze z Hertfordu, respektive jeho zástupce

¹⁹⁶ VODIČKA, s. 81–82.

¹⁹⁷ WOOLRYCH, s. 38–39.

¹⁹⁸ KOVÁŘ, s. 126.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 126.

²⁰⁰ WOOLRYCH, s. 40.

²⁰¹ VODIČKA, s. 96–97.

²⁰² ROYLE, s. 253.

²⁰³ HIBBERT, s. 106.

sira Ralpa Hoptona úspěšně získala Cornwall.²⁰⁴ Parlament vyslal do pole početnou, avšak zle vycvičenou armádu rekrutů pod vedením Greye, který během pochodu 19. ledna 1643 padl do Hoptonovy pasti poblíž Braddock Downu. Střet skončil drtivým vítězstvím rojalistů, což vyústilo v dobytí Exeteru a Devonu.²⁰⁵ Situace parlamentu se brzy ještě zhoršila, neboť královna Jindřiška Marie dokázala v Nizozemí zajistit dostatek proviantu i ozbrojenců. Do Anglie se vrátila pod nizozemskou ochranou, přičemž nové rojalistické síly se 23. února bez problému dostaly do Yorku.²⁰⁶ Parlament zareagoval jmenováním Williama Wallera velitelem nově vytvořené Západní asociace a 24. února zvýšil daně tzv. Týdenními poplatky, které vyústily v rozsáhlé protesty lidu.²⁰⁷

V březnu 1643 došlo k dalším jednáním mezi králem a delegací z Westminsteru. Ani jedna ze stran však nehodlala ustoupit ze svých požadavků, což definitivně přimělo parlament k jasnému názoru, že válka musí být dobojována až do konce, načež oba znepřátelené tábory začaly s konfiskováním majetku svých nepřátel.²⁰⁸ Parlamentární síly se téhož měsíce pokusily získat Midlands, v čemž jim zabránila lokální domobrana hraběte Northamptona 19. března 1643 v bitvě u Hopton Heath, kde sám Northampton padl.²⁰⁹ Rojalisté poté v Midlands rozvinuli novou ofenzívu, která vyústila 3. dubna v úspěšně dobytí Birminghamu. Město se stalo obětí krutého drancování, které královské jednotky zopakovaly 20. dubna v Lichfieldu.²¹⁰

Válka se v dubnu již naplno rozhořela po celé zemi, přičemž obě strany až fanaticky věřily ve správnost své věci. Státní sekretář sir Edward Nicholas řekl: „*Pravdou je, že parlament nechce vyjednávat, ale nepochybně si přeje, aby lidé uvěřili, že nemůže přistoupit na mír kvůli nárokům Koruny.*“²¹¹ Essex se snažil zmírnit neúspěchy v Midlands, a proto se 15. dubna pokusil dobýt město Reading, které střežilo hlavní cestu do Londýna. Obranu vedl Richard Feilding, jenž po zjištění, že se k němu žádné posily nedokážou dostat, raději 27. dubna kapituloval. Po dobytí města Essex propustil veškeré rojalisty, čímž jim umožnil svobodný návrat do královské armády. Sám se však dostal

²⁰⁴ KOVÁŘ, s. 126–127.

²⁰⁵ ROYLE, s. 235–237.

²⁰⁶ CHURCHILL, s. 238–239.

²⁰⁷ VODIČKA, s. 103–105.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 106–107.

²⁰⁹ HIBBERT, s. 106–107.

²¹⁰ ROYLE, s. 225–227.

²¹¹ VODIČKA, s. 109–110.

do ošemetné situace, kdy neměl dostatek financí na vyplácení žoldu, což způsobovalo rozsáhle dezerce.²¹²

Sled událostí se však obrátil ve prospěch Koruny, když 16. května Hopton i přes početní nevýhodu drtivě porazil u Strattonu bránící se parlamentariány pod Greyovým vedením. To mělo pro Korunu za následek definitivní zisk Jihozápadní Anglie.²¹³ Zlou situaci parlamentu podpořila i zpráva o přesunu vojsk rojalistů z Yorku, pod vedením Jindřišky Marie, do Oxfordu v červnu 1643. Parlament se pokusil královnu přepadnout, ale celý plán byl prozrazen, načež princ Ruprecht zorganizoval útok na jednotky parlamentu. V noci z 17. na 18. června Ruprechtova armáda zmasakrovala Hampdenovi muže v bitvách u Chinnoru a Chalgrove,²¹⁴ kde byl smrtelně raněn i sám generál John Hampden, jenž zemřel o týden později ve městě Thame.²¹⁵ Rojalistická vojska se poté otočila a postupovala na West Riding. Tomu se pokusili zabránit otec a syn Fairfaxovi, a proto svedli s rojalisty 30. června bitvu u Adwalton Mooru, kde je však čekala porážka. Následné stažení parlamentárních sil do přístavního města Hull, umožnila rojalistům zkonsolidovat své síly a získat rozhodující vliv ve střední a severní Anglii.²¹⁶

O nic lépe se nevedlo ani Wallerovi v Somersetu. Jeho vojsko sužoval hlad a nevyplácení žoldu, což stálo za hromadnými dezercemi. Na konci června se Waller se 4000 vojáky přesunul na návrší Landsdown Hill, kde vyčkával na možný Hoptonův útok.²¹⁷ K němu skutečně došlo 5. července 1643, kdy 6000 rojalistů za velkých ztrát zatlačilo Wallerovy muže, jež po bitvě následně spořádaně ustoupili. Hopton se ale musel se svojí armádou taktéž stáhnout, jelikož jeho vojáci neměli téměř žádné zásoby a počet raněných byl příliš vysoký na další postup. Během přesunu navíc explodoval vůz se střelným prachem, což Hoptona stojícího poblíž výbuchu oslepilo a popálilo.²¹⁸ Vojáci zraněného velitele 9. července dostali k lékaři ve městě Devize, kde si měl odpočinout a připravit se na další tažení. Waller mezitím dostal nové posily, čímž počet jeho mužů stoupl na 5000. Parlamentariáni se proto vydali pronásledovat oslabené rojalistické

²¹² HIBBERT, s. 89–92.

²¹³ KOVAŘÍK, s. 78.

²¹⁴ VODIČKA, s. 113–114.

²¹⁵ WHEELER, Richard, *Prince Frederick and Liberty: The Gardens of Hartwell House, Buckinghamshire, in the Mid-Eighteenth Century*. In: *Garden History* 34, 2006, 1, s. 90.

²¹⁶ KOVAŘÍK, s. 201.

²¹⁷ VODIČKA, s. 114–116.

²¹⁸ HIBBERT, s. 116–119.

vojsko, které našli utábořené v Devize. Waller okamžitě zareagoval a rozkázal svým mužům obsadit kopec u Roundway Downu, odkud začali ostřelovat město.²¹⁹

Hopton dokázal i přes svůj zdravotní stav velet svým mužům. Devize ale nemělo hradby a rojalisté k tomu byli v početní nevýhodě, což donutilo prince Mořice se vydat s eskortou do Oxfordu, aby informoval krále o situaci. Dne 11. července dokázali dorazit do Oxfordu, jenže král mohl poslat pouze jezdecký pluk o síle 1800 mužů pod vedením Henryho Wilmota.²²⁰ Následující den se parlamentariáni pokusili prorazit generálním útokem, ale díky silnému dešti a odhodlanosti Hoptonových mužů Devize vydrželo.²²¹ Zpráva o příchodu rojalistické kavalerie Wallera vyděsila, a proto raději ustoupil zpět k Roundway Downu. Dne 13. července Wilmot dorazil na bojiště a bez podpory Hoptonových pěšáků na Wallera zaútočil.²²² Značná část zaskočených parlamentariánů raději před Wilmotovými kavaleristy rovnou utekla.²²³ Na vrcholku u Roundway Downu rojalistické jezdecktvo odřízlo zbytek parlamentárních sil a s pomocí Hoptonovy pěchoty je zmasakrovalo.²²⁴ Tato zdrcující porážka vyústila ve zničení téměř celé armády Západní asociace a konečnému vyradění parlamentárních vojsk z Jihozápadní Anglie.²²⁵

5.3 Válečná tažení na konci roku 1643

Kvůli četným porážkám se musely parlamentární síly stáhnout a ustoupit do větších a lépe opevněných měst, jako byl Gloucester či Bristol. Právě druhé zmíněné město se stalo dalším cílem rojalistického postupu. Dne 24. července královská armáda pod vedením Ruprechta a Hoptona město oblehla a o tři dny později jej za velkých ztrát dobyla, čímž Koruna získala téměř celé západní pobřeží.²²⁶ Špatné výsledky parlamentu na bojišti přesvědčily Pyma o nutnosti vytvoření nové armády, která by poslouchala pouze rozkazy parlamentu, a nikoliv svých velitelů. Prvním krokem k tomuto cíli se stalo vytvoření Válečné rady, složené z vysloužilých a kvalitních důstojníků.²²⁷

²¹⁹ ROYLE, s. 245–247.

²²⁰ HIBBERT, s. 119–120.

²²¹ VODIČKA, s. 117–118.

²²² HIBBERT, s. 120.

²²³ Řada mužů se při útěku zřítla ze strmých skal v oblasti bojiště; úpatí Roundway Downu, kde zahynul asi největší počet parlamentariánů, byl pojmenován „krvavá jáma“ (*Bloody Ditch*).

²²⁴ ROYLE, s. 247.

²²⁵ WOOLRYCH, s. 43.

²²⁶ YOUNG, Peter, HOLMES, Richard, *The English Civil War*, London 2000, s. 138–141.

²²⁷ VODIČKA, s. 124.

Ačkoliv situace parlamentu byla zlá, roajalisté stále nemohli zaútočit na Londýn, jelikož jim v cestě stálo město Gloucester.²²⁸ Královská armáda o počtu 16 000 ozbrojenců pod vedením Karla I. 10. srpna 1643 započala s obléháním, ale ani přes urputnou snahu dělostřelectva se jí nepodařilo prolomit hradby. Obranu města aktivně řídil správce Edward Massey, který vždy dokázal pozvednout upadající morálku posádce 1500 obránců parlamentu. Westminster si plně uvědomoval, že Gloucester nesmí padnout, a proto uvolnil značné finance na vyzbrojení a vyslání londýnské milice, která s Essexovým vojskem dosáhla celkové síly 15 000 mužů.²²⁹ Ke králi se mezitím dostaly zprávy o parlamentárních posilách, avšak panovník odmítl zavelet ke generálnímu útoku, jelikož se obával vysokých ztrát. Místo toho rozkázal k vykopání zákopů pod hradbami Gloucesteru, což by umožnilo jejich následné odpálení ženisty. Štěstěna ale při roajalistech nestála, neboť 24. srpna došlo k silnému dešti, jenž zatopil zákopy a zničil veškerou odvedenou práci ženistů. Tento neúspěch donutil královské vojsko k ústupu, který Karel I. těžce nesl. Brzy se u něj objevila apatie a psychicky se zhroutil.²³⁰

Úspěch parlamentu u Gloucesteru sice odvrátil hrozbu definitivní porážky, ale v ostatních částech Anglie zůstala opozice i nadále na ústupu. Roajalistům v čele s Newcastlem se dokonce podařilo dobýt i Lincolnshire a Gainsborough ve východní Anglii. Neúspěchy Východní asociace si vyžádaly nového velitele v podobě Henryho Montagua, druhého hraběte z Manchesteru, jemuž sekundoval Oliver Cromwell.²³¹

Úspěšný postup roajalistů ve východní Anglii a přesun Essexovy armády 10. září 1643 do Tewkesbury měly značný vliv na změnu Karlovy psychiky.²³² Náladu mu vylepšila i skutečnost, že 15. září Dublinská vláda v čele s Jamesem Butlerem, markýzem Ormondem sepsala ve jménu Koruny příměří s irskými povstalci, tzv. *Cessation Treaty*.²³³ Karel I. očekával, že mu posily z Irska dodají rozhodující početní výhodu nad parlamentem.²³⁴ Je však třeba si uvědomit, že do jednotlivých střetnutí občanské války zasáhlo jen omezené množství irských jednotek. Parlament ale dokázal využít

²²⁸ CHURCHILL, s. 242.

²²⁹ ROYLE, s. 268–269.

²³⁰ HIBBERT, s. 131–133.

²³¹ VODIČKA, s. 135–137.

²³² Tamtéž, s. 127–128.

²³³ AIRY, Osmund, *Butler, James, twelfth Earl and first Duke of Ormonde (1610–1688)*. In: LEE, Sidney (ed.), *Dictionary of National Biography*, 8, New York 1886, s. 54–55.

²³⁴ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 298–299.

všeobecného strachu protestantů z „vražedného řádění“ irských katolíků, což do budoucna silně podlomilo důvěryhodnost Koruny.²³⁵

Krále však zajímalo především svedení bitvy s Essexem. Každá z armád měla zhruba 14 000 mužů, přičemž se potkaly 20. září v první bitvě u Newbury.²³⁶ Dominantou bojiště byl kopec Round Hill, který se podařilo obsadit Essexovu vojsku. Rojalisté se však i přes značnou nevýhodu v postavení odhodlali zaútočit.²³⁷ Bitva skončila masakrem na obou stranách, na což se Karel I. nedokázal dívat a raději zavelel k ústupu. Essex se taktéž stáhl, jelikož jeho armáda nebyla schopna po značných ztrátách nepřítel pronásledovat. Parlamentáři raději ustoupili do Londýna, kde se chtěli zkonsolidovat a doplnit zásoby.²³⁸ Nerozhodný výsledek v první bitvě u Newbury potvrdil nelepšící se situaci parlamentu a donutil jeho čelního představitele Pyma k dojednání alianční smlouvy se Skoty. Spojenectví se zpočátku zdálo jako nemožné kvůli náboženské otázce, ale nakonec si obě strany uvědomily, že jen společně jsou schopny Korunu porazit. Dne 25. září došlo k sepsání vojenské aliance mezi parlamentem a *covenantery* tzv. Slavnostní úmlouvou.²³⁹

V říjnu se rojalisté znovu pokusili o dobytí Hullu, ale jejich snaha skončila neúspěchem a značnými ztrátami. Na konci roku se jim však podařilo získat zpět Reading a některá města na jihu Anglie, čímž si Koruna zajistila územní držbu téměř nad celou Jihozápadní Anglií i severní Anglií. Vojska parlamentu skončila v otřesném stavu. Waller, Essex a Manchester spolu téměř nespolupracovali, což se zmenšujícími se příjmy a snižujícími se počty rekrutů neustále snižovalo naděje parlamentu na úspěch.²⁴⁰ Největší ztrátu mu však přivodila smrt Johna Pyma pravděpodobně na rakovinu 8. prosince 1643.²⁴¹

²³⁵ CARLTON, s. 259–260.

²³⁶ GAUNT, s. 152.

²³⁷ KOVAŘÍK, s. 95–98.

²³⁸ GAUNT, s. 152–155.

²³⁹ VODIČKA, s. 135.

²⁴⁰ WOOLRYCH, s. 48–49.

²⁴¹ ROYLE, s. 278.

6 Válka v letech 1644–1646

Karel I. si přál navázat na předešlé úspěchy, a proto rozkázal Hoptonovi dobýt Jihovýchodní Anglii. Královská armáda sice dokázala 9. prosince dobýt hrad Arundel i přilehlá města, ale celkový nedostatek mužů a nezajištěné zásobovací trasy znemožnily její další postup. To umožnilo parlamentárním jednotkám pod Wallerovým vedením roajalisty z Jihovýchodní Anglie lehce vypudit do poloviny ledna 1644.²⁴²

Situace Koruny se však razantně zhoršila 19. ledna, kdy skotská armáda o maximální síle až 21 000 mužů, pod vedením Alexandra Leslieho, hraběte z Levenu, překročila přirozenou anglo-skotskou hranici na řece Tweed.²⁴³ Newcastleovy sbory nedokázaly svého nepřítele zadržet, přičemž *covenanteři* na počátku února oblehli město Newcastle upon Tyne. Postup Skotů se však zastavil kvůli problémům se zásobováním, nepřátelskému chování anglického obyvatelstva, špatnému počasí a odhodlanosti obránců Newcastleu, kteří své město dokázali bránit až do 27. února.²⁴⁴ Rojalisté ale utrpěli porážku 25. ledna, kdy Thomas Fairfax dokázal porazit vojsko Johna Byrona, jež obléhalo Nantwich, čímž získal pro parlament hrabství Cheshire a většinu Lancashire.²⁴⁵

Neuspokojivou situaci Koruny zhoršovala i skutečnost, že Karel I. znovu upadl do melancholie.²⁴⁶ Rojalistickou stranu navíc rozdělovaly i četné hádky mezi bohatou šlechtou, důstojníky, vojáky ale i Ruprechtem a Jindřiškou Marií. Karel I. k tomu všemu nespravedlivě rozděloval válečnou kořist, uděloval nové hodnosti a tituly, přičemž problém se jevil i ve skutečnosti, že král začal více naslouchat vojenským diletantům, jako byl Digby.²⁴⁷ Ve stejnou dobu nechal Karel I. otevřít královský parlament v Oxfordu, kde zasedli někteří poslanci z Westminsteru, již se ztotožnili s názorem krále, že Skoti chtěli obsadit Anglii. Počet poslanců z Londýna, doplněný o rojalistické velitele a politiky, se vyšplhal až na číslo 152, přičemž většina poslanců z Westminsteru se do Londýna brzy vrátila.²⁴⁸ Parlamentariáni k tomu na konci února 1644 vytvořili společný

²⁴² VODIČKA, s. 140–141.

²⁴³ WOOLRYCH, s. 50.

²⁴⁴ MURDOCH, Steve, GROSJEAN, Alexia, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, London 2014, s. 134–136.

²⁴⁵ HIBBERT, s. 156–158.

²⁴⁶ VODIČKA, s. 145.

²⁴⁷ CARLTON, s. 264–265.

²⁴⁸ Tamtéž, 262–264.

Výbor obrany, jenž koordinoval vojenskou spolupráci mezi Skoty a parlamentem.²⁴⁹

Ve stejné době nařídil Výbor obrany Johnu Meldrumovi, aby se svými 7000 muži vyhnal rojalisty z Midlands. Jeho prvním cílem se stalo dobře opevněné město Newark, které začalo být obléháno na počátku března.²⁵⁰ Král v reakci na to 12. března nařídil princí Ruprechtovi, aby Newark osvobodil. Jeho jednotky se k městu dostaly 20. března na vzdálenost 8 mil a následující den zaútočily na nic netušící parlamentariány, načež Meldrum raději kapituloval, aby zabránil masakru.²⁵¹

Na konci března Karel I. zbavil Hoptona velitelského postu kvůli jeho neúspěchu během zimního tažení v Jihovýchodní Anglii a na jeho místo dosadil Patricka Ruthvena, hraběte z Forthu, což se později ukázalo jako nešťastné rozhodnutí.²⁵² Parlament poskytl Wallerovi nové posily, díky čemuž mohl zaútočit na rojalistické pozice na hranicích Jihozápadní Anglie, přičemž dne 29. března se střetl s Forthem a Hoptonem u Cheriton Woodu. Hopton si všiml, že pravé křídlo parlamentu zaujalo špatnou pozici, a proto naléhal na Fortha, aby zaútočil. Ten sice útok zamítl, ale někteří kavaléristé se rozhodli vzepřít Forthovu rozkazu a raději napadli parlamentární vojsko. Špatně koordinovaný útok královské kavalerie vyústil ve stažení celé rojalistické armády a zhruba 300 mrtvých, což umožnilo královi opozici bezprostředně ohrozit Oxford.²⁵³

Hlavní nebezpečí však stále přicházelo ze severu, kde Newcastlové jednotky nedokázaly zadržet Skotské vojsko, které na konci března začalo znovu postupovat.²⁵⁴ V sérii potyček dokázali *covenanteri* zatlačit rojalisty až za řeku Wear, přičemž Newcastlova pozice se ještě zhoršila, neboť parlament dokázal na pomoc *covenanterům* vyslat nové jednotky pod Manchesterovým vedením. Newcastle proto raději ustoupil k Durhamu a poté za řeku Tees, ale bezvýhodná situace ho přinutila se stáhnout až k Yorku.²⁵⁵ Dne 11. dubna navíc padla pevnost Selby, což umožnilo koalici přímý útok na „*druhé město království*“, které zůstalo v obležení od 22. dubna do 16. července.²⁵⁶

²⁴⁹ VODIČKA, s. 144.

²⁵⁰ WOOLRYCH, s. 53.

²⁵¹ ROYLE, s. 285–287.

²⁵² KOVAŘÍK, s. 121.

²⁵³ VODIČKA, s. 152–154.

²⁵⁴ CHURCHILL, s. 250.

²⁵⁵ HIBBERT, s. 162.

²⁵⁶ CHURCHILL, s. 250.

6.1 Bitva u Marston Mooru

Král v reakci na porážku u Cheriton Woodu a možného Essexova útoku na Oxford Ruprechtovi rozkázal, aby se dostavil do hlavního sídelního města Koruny. Ruprecht však požadoval, aby mohl táhnout na sever k záchraně Yorku, což mu král i přes Digbyho naléhání na konci dubna umožnil.²⁵⁷ Dne 6. května padl do Manchesterových rukou Lincoln, přičemž Ruprecht následně vyrazil k Yorku.²⁵⁸ Princ s 8000 ozbrojenci se 16. května dostal do Shrewsbury, odkud v následném tažení osvobodil do 18. června celý Lancashire, což mu umožnilo volný postup na York. Během postupu navíc shromáždil další jednotky v počtu 11 000 mužů.²⁵⁹

Těhotná Jindřiška Marie z Oxfordu raději odjela, jelikož byla nemocná a prostředí jí příliš nesvědčilo. Karel I. ji doprovodil do Abingdonu, kde se se svou chotí rozloučil a již ji nikdy znovu nespátřil. Jindřiška Marie dále pokračovala do Exeteru, kde 16. června porodila zdravou dceru Jindřišku.²⁶⁰ Královnu se sice pokusili zajmout Waller s Essexem, ale podařilo se jí uniknout do hradu Pandennis v Cornwallu a 14. července na nizozemské lodi odplout do Francie.²⁶¹

Situace se ale mezitím vyhrotila u Oxfordu, kde posádky z obraných pevnůstek,²⁶² které zajišťovaly jeho obranu, se na králův a Digbyho příkaz stáhly před hrozícím útokem Wallerovy a Essexovy armády. Král 4. června raději opustil město s vojenským doprovodem 7500 mužů, přičemž Waller s Essexem okamžitě obsadili pevnůstky a dali se do pronásledování panovníka.²⁶³ Velitelé parlamentu se ale nakonec pohádali, což vyústilo v rozdělení sil. Essex putoval na jih k městu Lyme, které již dva měsíce neúspěšně obléhalo vojsko prince Mořice. Ten po zjištění, že se Essex blíží, raději přerušil obléhání a stáhl se do bezpečí.²⁶⁴ Waller mezitím stále stíhal panovníka, jenž dokázal pod svůj prapor shromáždít až 11 000 mužů. Karel I. původně zaslal dopis Ruprechtovi, kde požadoval, aby mu přispěchal na pomoc, ale nakonec se odhodlal

²⁵⁷ ROYLE, s. 288.

²⁵⁸ WOOLRYCH, s. 55.

²⁵⁹ VODIČKA, s. 158–159.

²⁶⁰ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 290, 304.

²⁶¹ Tamtéž, s. 304, 332.

²⁶² Jednalo se o pevnosti Reading a Abingdon v hrabství Berkshire.

²⁶³ WOOLRYCH, s. 55.

²⁶⁴ HIBBERT, s. 166–167.

svému protivníkovi čelit i bez princovy podpory. S Wallerem se potkal u Cherwellu, kde mezi 29. červnem a 1. červencem svedli bitvu o mosty Cropredy Bridge a Hays Bridge.²⁶⁵ Rojalisté dokázali udržet své pozice, přičemž po zjištění, že by Waller mohl získat nové posily, raději z bojiště ustoupili směrem na západ. Parlamentariáni však utrpěli vyšší ztráty, panovníka nezajali a jeho armádě způsobili nízké ztráty.²⁶⁶ Waller se navíc potýkal s rozsáhlými dezercemi a celkovou neposlušností řadových vojáků i důstojníků.²⁶⁷

Výsledek bitvy u Cropredy Bridge byl však zastíněn důležitostí tažení prince Ruprechta, který se rozhodl i přes naléhání krále nejdříve osvobodit York. Dne 30. června dorazil k blízkosti Yorku, přičemž koaliční vojska raději zanechala obléhání a stáhla se k Long Marstonu.²⁶⁸ Následující den vstoupila princova armáda do města a ve stejnou dobu dorazila i 3000 družina Jamese Kinga, lorda Eythina, což zvýšilo celkový počet mužů až na 17 000.²⁶⁹ Princ se rozhodl ještě téhož dne svolat válečnou radu, kde se snažil obhájit myšlenku okamžitého úderu na nepřítele. Ostatní členové rady v čele s Newcastlem ale protestovali, neboť vojáky zmáhala únava. Ruprecht nedbal na protesty svých věrných, jelikož chtěl co nejdříve pomoci králi, o kterém si myslel, že je stále ve velkém nebezpečí. Princ proto neprodleně rozkázal k pronásledování koaličního vojska k Long Marstonu neboli Marston Mooru, kde se obě armády střetly 2. července.²⁷⁰

Obě vojska využila klasickou formaci, přičemž koalice měla lepší postavení na vyvýšenině, zatímco rojalisté se sešikovali v nížině. Na levém křídle parlamentu zaujal pozici Cromwell se 4000 kavalery a na pravém Thomas Fairfax s 5000 jezdců. Střed armády parlamentu tvořila pěchota, složená z 11 000 pikenýrů a mušketýrů pod vedením Levena, kterou podporovalo dělostřelectvo. Pravé křídlo rojalistů se skládalo z 2500 kavalery a 500 mušketýrů, jež vedl Byron a na levém křídle zaujalo pozici 2600 jezdců George Goringa. Střed rojalistické armády tvořila tenká linie 10 000 Newcastleových a Eythinových pěšáků, již se postavili za přírodní příkop. Podporu jim poskytovalo dělostřelectvo a v záloze zůstal princ se 700 gardisty.²⁷¹

²⁶⁵ KOVAŘÍK, s. 127–130.

²⁶⁶ HIBBERT, s. 167–168.

²⁶⁷ ADAIR, John, *The Court Martial Papers of Sir William Waller's Army, 1644*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 44, 1966, 180, s. 205.

²⁶⁸ WOOLRYCH, s. 58–60.

²⁶⁹ VODIČKA, s. 164–165.

²⁷⁰ ROYLE, s. 292–293.

²⁷¹ VODIČKA, s. 166–167.

Ruprecht si přál okamžitý útok na nepřítele, ale zbytek velitelů v čele s Eythinem chtěl vyčkávat.²⁷² Ve večerních hodinách dovolil princ svým mužům se navečeřet, čímž umožnil koalici se nepozorovaně přiblížit k příkopu. Útok započal na celou formaci královské armády současně,²⁷³ přičemž Byronovi kavaléristé po drtivém útoku nepřítele z bojiště okamžitě utekli. Princ sice nařídil atak záloh, ale i ty byly po koordinovaném protiútku Cromwellovy kavalerie zahnány.²⁷⁴ Situace na levém křídle rojalistů vypadala pro podporovatele krále mnohem příznivěji, neboť Goringovo jezdeckto dokázalo zahnat Fairfaxovy muže. Obdobná situace nastala i v bojích mezi středy obou bojových uskupení, kdy královská pěchota začala zatlačovat koaliční vojáky.²⁷⁵ Ústup pěchoty nakonec přesvědčil Levena nebo Ferdinanda Fairfaxe, že je bitva ztracena, a proto raději utekli z bojiště.²⁷⁶ Bitvu ale nakonec rozhodla Cromwellova iniciativa, když dokázal obchvátit celou rojalistickou armádu a zaútočit na Goringovu jízdu zezadu. Po jejím rozprášení se se svými kavaleristy znovu otočil a tentokrát vyrazil proti týlu královské pěchoty, která se v panice začala hromadně vzdávat. Vzporovat dokázala pouze Newcastlova garda, která bránila zájmy krále až do posledního dechu.²⁷⁷

Je třeba vyzvednout Cromwellův útok, jenž dokázal obrátit průběh bitvy a zajistit koalici vítězství. Sám Cromwell „svoji“ výhru zhodnotil slovy: „*Vítězství takové, že se mu jiné od začátku války nevyrovná.*“²⁷⁸ Jednalo se skutečně o klíčový úspěch, neboť rojalisté ztratili 4150 mužů a 1500 dalších bylo zajato, zatímco koaliční vojsko napočítalo pouze 300 padlých.²⁷⁹ Důsledky nejkrvavější bitvy občanské války se projevovaly každým dnem. York zaplavili zranění vojáci, kteří již nebyli schopni se nadále bránit, přičemž město samotné padlo do rukou koalice o dva týdny později. Newcastle a Eythin raději odjeli ze země a někteří zkušení důstojníci Koruny je následovali.²⁸⁰ Králova situace však nebyla beznadějná, neboť Ruprechtovi zbývalo stále 6000 mužů, a navíc se koalice mezi sebou rozhádala. Skotové odmítli táhnout dále na jih,

²⁷² TINCEY, John, *Marston Moor 1644: The beginning of the end*, London 2003, s. 73.

²⁷³ HIBBERT, s. 175–176.

²⁷⁴ FIRTH, Charles, *Oliver Cromwell and the Rule of the Puritans in England*, New York 1900, s. 105–107.

²⁷⁵ ROYLE, s. 296–297.

²⁷⁶ VODIČKA, s. 168.

²⁷⁷ FIRTH, s. 108–109.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 110.

²⁷⁹ WOOLRYCH, s. 78.

²⁸⁰ HIBBERT, s. 178–179.

Fairfax zůstal v Yorkshire, zatímco Manchester se stáhl do Lincolnshire. Tyto skutečnosti jasně Karlovi ukázaly, že pevnost koalice je čistě iluzorní.²⁸¹

6.2 Poslední úspěchy Koruny

Po vítězství u Marston Mooru plánoval parlament zlomit moc rojalistů v Jihozápadní Anglii. Dne 23. července se Essex přiblížil až k hranicím Cornwallu, ale 2. srpna ho zastihla zpráva, že král spojil své síly s princem Mořicem v blízkosti parlamentárních jednotek.²⁸² Essexova 10 000 armáda se v této době nacházela v blízkosti městečka Lostwithiel, načež se velitel parlamentu rozhodl z Jihozápadní Anglie ustoupit. Králi se však podařilo obsadit veškeré ústupové cesty. Essex si původně myslel, že ho vysvobodí loďstvo parlamentu, což se ale kvůli špatnému počasí nestalo. Dne 6. srpna se Essex rozhodl s králem vyjednávat, ale ten jednání využil pouze k získání dalších posil.²⁸³ Brzy bylo jasné, že Karel I. nemá v úmyslu parlamentariánům umožnit bezpečný návrat. Dne 21. srpna až 20 000 rojalistická armáda započala vojenskou operaci, kdy porazila obránce parlamentu v sérii střetnutí u Restmorelu, Beacon Hillu a St. Blazey. Essexovy jednotky se nakonec stáhly do Lostwithielu, kde je 31. srpna rojalisté napadli. Následující den Essex usoudil, že je bitva ztracena a zbaběle prchnul z bojiště, zatímco jeho muži kapitulovali až 2. září.²⁸⁴ Koruna tímto skvělým vítězstvím zajala až 6000 vojáků parlamentu, z nichž mnoho zemřelo v zajetí.²⁸⁵

Ve stejné době se králi podařilo vyřešit i tzv. Wilmotovo spiknutí, kdy se dříve věrný králův důstojník Henry Wilmot, hrabě z Rochesteru dopustil intrik vůči princům Ruprechtovi a Digbymu. Dále začal se všeobecnou kritikou vedení války ze strany panovníka a zaslal tajnou depeši Essexovi, kde tvrdil, že donutí Korunu vojenským převratem k příměří. Tato skutečnost nakonec vyšla na povrch díky Digbymu, po čemž následovalo Wilmotovo vyhnání ze země.²⁸⁶ Ruprecht se tímto zbavil svého politického rivala, a navíc ho král oficiálně jmenoval vrchním velitelem rojalistické armády.²⁸⁷

²⁸¹ VODIČKA, s. 170.

²⁸² KOVAŘÍK, s. 163–164.

²⁸³ VODIČKA, s. 172–173.

²⁸⁴ ROYLE, s. 304–305.

²⁸⁵ WOOLRYCH, s. 82.

²⁸⁶ CARLTON, s. 268–269.

²⁸⁷ HIBBERT, s. 181.

V parlamentu se v reakci na porážku Essexovy armády znovu rozhořely spory. Po Pymově smrti se nenašel rozhodný vůdce parlamentu, který by dokázal spojit jednotlivé frakce, jež se rozcházely především v otázce náboženství.²⁸⁸ Svou představu o budoucnosti monarchie měli Levelleři,²⁸⁹ ale i Independenti²⁹⁰ a presbyteriáni.²⁹¹ Rozhádánost parlamentu byla viditelná i mezi vrchním vedením. Cromwell se nesnesl s Manchesterem, zatímco oba zároveň nesnášeli Essex.²⁹² Rojalisté mezitím oblehli Plymouth a úspěšně dobyli 15. října Salisbury a 18. října Andover. Parlament proti nim vyslal Cromwellovo vojsko posílené o Wallerovy, Menchhetrovy a Essexovy pluk, přičemž sám Essex, jehož pověst definitivně poškodila porážka u Lostwithielu, raději „onemocněl“ a složil funkci.²⁹³

Karel I. chtěl táhnout na Londýn, ale zprávy o blízkosti parlamentárních vojsk ho donutily v čele své armády se přesunout k Newbury.²⁹⁴ Dne 25. října dorazilo k Newbury také 17 000 mužů parlamentu, kteří spatřili dobře opevněné a dvakrát menší královské vojsko. Velitelé se rozhodli rojalisty obklíčit a poté na ně společně udeřit, přičemž plán začali realizovat v noci z 26. na 27. října. Jednotliví aktéři ale na svoje pozice dorazili pozdě, tudíž na královskou armádu zaútočili odděleně a neuspořádaně.²⁹⁵ Zpočátku se sice zdálo, že střed rojalistů nezvládne parlamentariány zadržet, ale královská garda dokázala své protivníky obrátit na útěk. To nic nezměnilo na početní přesile nepřítel, která přinutila Karla I. spořádaně ustoupit. Král se na bojiště vrátil 9. listopadu posílen o Ruprechtovy muže, ale armáda parlamentu odmítla znovu bojovat a raději se stáhla.²⁹⁶ Neschopnost Westminsteru porazit Korunu v druhé bitvě u Newbury přesvědčila vedoucí osobnosti královské opozice, že bylo třeba vytvořit novou armádu na pevných základech.²⁹⁷

²⁸⁸ HIBBERT, s. 180.

²⁸⁹ Také známí jako Rovnostáři. Toto uskupení puritánů zastávalo radikálně nábožensko-politické názory. V roce 1647 vypracovali návrh ústavy (Dohoda lidu), kde požadovali úplné zrušení starých privilegií, povinností, svobodu vyznání, všeobecné volební právo a vytvoření republiky. V roce 1649 se z nich vydělilo uskupení *Diggerů* (Kopáčů), jež neúspěšně povstalo proti majetkové nerovnosti.

²⁹⁰ Nábožensko-politické skupiny, které požadovaly, aby se *Church of England* skládala z jednotlivých nezávislých náboženských obcí.

²⁹¹ AYLMEER, s. 56, 78, 92.

²⁹² Tamtéž, s. 72.

²⁹³ VODIČKA, s. 178–179.

²⁹⁴ ROYLE, s. 306–307.

²⁹⁵ CARLTON, s. 270.

²⁹⁶ WOOLRYCH, s. 84.

²⁹⁷ EDE-BORRET, Stephen, *The Royalist Army at the Second Battle of Newbury: 27 October 1644*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research* 77, 1999, 312, s. 240.

Dne 24. listopadu 1644 se sešli zástupci parlamentu s králem v Oxfordu, kde mu předložili několik desítek návrhů, známých jako návrhy z Uxbridge²⁹⁸ (*Propositions of Uxbridge*).²⁹⁹ Parlament požadoval částečné prosazení presbyterianismu, právo dohledu nad armádou a předání královského území, s čímž však Karel I. odmítl souhlasit, jelikož by to *de facto* znamenalo kapitulaci Koruny.³⁰⁰ Král totiž věřil v jasně vítězství, které bylo podpořeno hašteřivostí parlamentu i úspěšnou sérií bitev, kdy rojalisté dokázali zvítězit u Chipping Capdeny, Market Harborough, Gerrbridge a Pontefractu. Rozhodujícího úspěchu královské síly však dosáhnout nedokázaly, přičemž situace se obrátila ve prospěch parlamentu v zimě 1644–1645, kdy parlamentáři zvítězili u Abingdonu, Plymouthu, Tauntonu, Melcombe, Devize a 23. února 1645 u Shrewsbury.³⁰¹ Tato porážka znamenala pro rojalisty značné komplikace, jelikož ztráta Shrewsbury a přilehlých oblastí ohrozila zásobovací linie, odkud do Oxfordu proudili rekruti z Walesu a vojáci z Irska.³⁰² Neúspěchy rojalistů však měli hlubší dopad, neboť král přestával důvěřovat svému synovci, a naopak začal naslouchat Digbymu, jenž svým pletichařením a vojenským diletantstvím způsobil Koruně fatální následky.³⁰³ Karlovi I. nepomáhala ani skutečnost, že šlechtici jako George Goring či Richard Grenville z velké části nerespektovali rozkazy.³⁰⁴

6.3 New Model Army

Vytvoření New Model Army se dá považovat za jednu z nejdůležitějších událostí občanské války. V prosinci 1644 Cromwell požadoval, aby každý stoupenec parlamentu upřednostnil zájmy státu před svými vlastními. V reakci na to jeho přítel Zouch Tate a Henry Vane prosadili tzv. nařízení o nezištnosti (*Self-Denying Ordinance*), kdy poslanci parlamentu nesměli být veliteli armád.³⁰⁵ To mělo za následek formální odvolání

²⁹⁸ Zástupci se do Uxbridge přesunuli 29. ledna 1645, kde jednání probíhala až do 24. února.

²⁹⁹ BAWCUTT, Nigel W., *Puritanism and the Closing of the Theaters in 1642*. In: *Medieval & Renaissance Drama in England* 22, 2009, s. 188.

³⁰⁰ CARLTON, s. 276–277.

³⁰¹ VODIČKA, s. 186–189.

³⁰² ROYLE, s. 321–322.

³⁰³ CARLTON, s. 288.

³⁰⁴ HIBBERT, s. 200.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 196.

Manchestera, Essexu i Wallera, ačkoliv zákon umožňoval jejich znovujmenování.³⁰⁶ Abdikovat měl také Oliver Cromwell, ale parlament mu udělil výjimku.³⁰⁷

Na konci února parlament schválil reformu armády (*New Model Ordinance*), čímž vznikla tzv. *New Model Army*. Původně se mělo jednat o uskupení až 22 000 mužů, kam byly začleněny Wallerovy, Essexovy a Menchestrovy jednotky. Do budoucna se však ukázalo, že počty rekrutů, které měly doplnit stávající vojáky, nebyly tak vysoké, jak se očekávalo.³⁰⁸ Do čela armády parlament jmenoval Thomase Fairfaxe, pěchotě velel Phillip Skippon a kavalerii měl na starost Cromwell.³⁰⁹ Westminster dokázal zajistit pravidelný příjem jídla, oblečení, nové uniformy a pravidelný žold. Jednotky byly velice disciplinované, neboť za drancování následovaly drakonické tresty a za dezerci smrt. Důstojníkem se nově mohl stát kdokoliv, kdo prokázal zkušenosti na bitevním poli a umění velet nehledě na svůj původ. Zároveň se sjednotilo i vyplácení žoldu ve všech hrabstvích spadajících pod parlamentární vládu, kdy pěšák dostal jeden šilink a šest pencí³¹⁰ a kavalerista dva šilinky za den služby.³¹¹

New Model Army se dala do pochodu 24. dubna, kdy dostala za úkol dobýt oblast Costwoldu. Po cestě dobyla Bletchington House a na konci dubna dorazila do Faringdonu, který však získat nedokázala. Koruna sice udržela Costwold,³¹² ale rojalisté začali novou armádu parlamentu lehkomyšlně podceňovat. Thomas May napsal: „[*New Model Army*] v žádném případě nepůsobí dojmem, že je skvělá, ať již jde o schopnosti velitelů nebo vojáků.“³¹³ Entuziasmus krále a některých rojalistů jako byl May či Digby však nedával větší smysl. Parlament vládl mořím okolo Britských ostrovů, měl vyšší stabilní příjmy z daní, a navíc vlastnil novou armádu, která i přes prvotní neúspěch brzy rozhodla o osudu první fáze anglické občanské války.³¹⁴

³⁰⁶ WEDGWOOD, *The King's War*, s. 398–399.

³⁰⁷ FIRTH, s. 121–124.

³⁰⁸ WOOLRYCH, s. 98.

³⁰⁹ AYLNER, s. 73.

³¹⁰ VODIČKA, s. 193–195.

³¹¹ WOOLRYCH, s. 98.

³¹² HIBBERT, s. 199.

³¹³ VODIČKA, s. 195.

³¹⁴ HIBBERT, s. 200.

6.4 Porážka Koruny

Na začátku května vrcholily přípravy na nové rojalistické tažení, přičemž 8. května se armáda pod vedením Karla I. spojila s jednotkami prince Ruprechta a prince Mořice u Stow-on-the-Woldu. Otázka však zůstávala, kam se královská armáda vydá. Ruprecht požadoval táhnout na sever, kde by se mohl spojit s Jamesem Grahamem, markýzem Montrosem³¹⁵ a osvobodit Chester, zatímco válečná rada si přála zajistit pozice v Jihozápadní Anglii a dobýt Taunton.³¹⁶ Brzy se však ukázalo, že rojalisté nedokázali Taunton dobýt, neboť mu na pomoc přišly Fairfaxovy oddíly. Tento neúspěch nakonec přesvědčil válečnou radu, aby podpořila princův požadavek.³¹⁷

Královské jednotky se nejdříve vydaly k Market Harborough, kde se měly setkat s Goringem, který se ale zpozdil v Midlands. Armáda proto postoupila k Ashby de la zouch, kde získala další jízdní oddíly barona Langdaleho a Henryho Hastingsse³¹⁸ a následně 30. května posílněné rojalistické vojsko dobylo město Leicester.³¹⁹ Digby mezitím přesvědčil krále, že tažení na sever je příliš zdlouhavé a riskantní, a místo toho navrhoval shromáždit veškeré dostupné jednotky a vybojovat rozhodující bitvu. Ve stejné době Výbor obrany rozkázal Fairfaxovi přerušit obléhání Oxfordu, díky čemuž mohl začít pronásledovat krále, kterému chtěl zamezit, aby zkonsolidoval své síly.³²⁰

Královská armáda měla jen 7500 mužů, a proto Karel I. raději ustoupil 11. června zpět k Market Harborough. Ruprecht mezitím neustále na krále naléhal, aby rojalističtí vojáci pokračovali na sever. Karel I. však souhlasil s Digbyho názory, že by „ústup“ podlomil morálku, i že se naskytl jedinečná příležitost svést rozhodující bitvu, čímž se Karel I. dopustil osudové chyby.³²¹ New Model Army měla zhruba 14 000 mužů, osvědčené důstojníky, a především zadržela Goringův dopis adresovaný králi, jenž ujistil

³¹⁵ Skotský šlechtic, jenž podepsal *National Covenant*, ale později se rozhádal s vůdcem *covenanterů* Argyllem, který ho nechal uvrhnout do vězení. V roce 1641 byl propuštěn a přidal se na královu stranu. V srpnu 1644 se však vrátil do Skotska, kde rozpoutal rojalistické povstání, které značně oslabilo *covenanterskou* vládu. Montrosemu se nakonec podařilo po několika rozhodných vítězstvích zajistit si vládu v jižní části Skotska, přičemž dne 18. srpna 1645 Montroseho muži dobyli Glasgow a král ho za tento úspěch jmenoval místokrálem Skotska.

³¹⁶ CARLTON, s. 282.

³¹⁷ KOVAŘÍK, s. 218–219.

³¹⁸ HIBBERT, s. 202–204.

³¹⁹ WOOLRYCH, s. 110.

³²⁰ VODIČKA, s. 218–219.

³²¹ ROYLE, s. 326–327.

síly parlamentu, že Goring do boje v brzké době nezasáhne.³²²

Dne 14. června 1645 se obě armády potkaly na protilehlých kopcích poblíž Naseby, kde zaujaly klasickou formaci. Pravému křídlu rojalistů veleli princové Ruprecht a Mořic, středu Jacob Astley, baron z Readingu a levému křídlu Marmaduke Langdale, baron z Langdale. Rezerva se skládala z Karlovy a Ruprechtovy osobní gardy.³²³ Na parlamentárním pravém křídle zaujal pozici Cromwell, na levém Henry Ireton s podporou dragounů Johna Okeye a střed měl na starost Philip Skippon. New Model Army kromě dvojnásobné přesily disponovala i 11 děly.³²⁴

V ranních hodinách rojalistický střed začal postupovat proti svému nepříteli. Následoval rozhodný útok Ruprechtovy kavalerie, která z bojiště smetla většinu Iretonových mužů. Královští kavaleristé ale neuposlechli Ruprechtovy rozkazy a raději pronásledovali prchajícího nepřítele až do parlamentárního tábora, který vydrancovali a po cestě zneškodnili veškerá parlamentární děla.³²⁵ Královská pěchota mezitím dokázala zatlačovat střed *New Model Army*, ale její postup zastavil protiútok vedený zbytkem Iretonovy kavalerie posílené o Cromwellovy oddíly. V bojích byl sice zraněn Ireton i Skippon, ale protiútok otevřel levé křídlo rojalistické formace.³²⁶ K zastavení Cromwella, jenž se chystal obchvátit střed rojalistů, bylo třeba vrhnout veškeré zálohy královské armády. Panovník ale váhal, přičemž mezitím na krále vykřikl hrabě z Canwatthu: „*Opravdu chcete zemřít?*“ Krále Karla I. ovládl strach a zavelel k ústupu. Tato skutečnost umožnila Cromwellovi zaútočit na rojalistický střed a než dokázal Ruprecht znovu shromáždit své muže celá královská pěchota se vzdala.³²⁷

Karel I. se po bitvě stáhl do Leicesteru a poté k hranicím Walesu. Mezitím obvinil Ruprechta, že způsobil porážku v bitvě u Naseby, zatímco Digby se těšil jeho náklonnosti i nadále.³²⁸ Střetnutí dopadlo pro rojalisty katastrofou. Ztratili až 5000 mužů, téměř celou pěchotu, dělostřelectvo a o tři dny později i Leicester.³²⁹ Parlamentariáni navíc po

³²² VODIČKA, s. 220.

³²³ WOOLRYCH, s. 126–127.

³²⁴ ROYLE, s. 329.

³²⁵ CARLTON, s. 283–284.

³²⁶ FIRTH, s. 128–129.

³²⁷ WOOLRYCH, s. 131.

³²⁸ HIBBERT, s. 211–214.

³²⁹ VODIČKA, s. 223.

bitvě zabavili králova osobní zavazadla,³³⁰ která obsahovala soukromou korespondenci s královnou, zahraničím i Iry. Dopisy se zahraničím a Irskem následně posloužily jako očerňující důkazy, které dokazovaly královu snahu se spojit s papeženci a nepřáteli státu, což definitivně podlomilo důvěryhodnost Koruny.³³¹

Karel I. však neztrácel naději, jelikož ve Skotsku Montrose vyhrával bitvu za bitvou, Ormond Koruně sliboval silnou armádu, a navíc krále neustále povzbuzoval Digby, jenž nepřestával bagatelizovat vážnost situace.³³² Brzy se však ukázalo, že Digbyho úsudek byl zcela chybný, neboť 10. července porazil Fairfax Goringovy jednotky u Langportu. Otázka pádu Jihozápadní Anglie byla jen otázkou času, a proto se král zaměřil na záchranu Bristolu.³³³ Vedení obrany svěřil Ruprechtovi, ale defenzívu mu kromě nedostatku mužů komplikovaly i lokální milice (*Clubmen*), jež se přidaly na stranu parlamentu. Postavení rojalistů se rychle hroutilo, dne 22. července byli poraženi u Bridgewateru a na konci téhož měsíce u Ponterfractu a Scarborough.³³⁴ Král i nadále bláhově věřil v pomoc irské armády, ale Ruprecht neskryval skepsi: „*Jeho Veličenstvu zbývá již jen jediná šance, jak zachránit království, a tou je dohoda.*“³³⁵ New Model Army v srpnu ovládla Dorset a 23. srpna oblehla Bristol. Ruprecht vedl obranu nejlépe, jak mohl, ale ani on nedokázal zamezit nevyhnutelné prohře, a proto 11. září kapituloval. Digby označil v reakci na kapitulaci Bristolu prince zrádцем, čemuž král uvěřil a *de iure* Ruprechta zbavil funkce vrchního velitele a nechal ho vyhnat ze země. Princ Ruprecht se sice podrobil soudu, který potvrdil jeho nevinu, ale následně odjel i se svým bratrem z Anglie.³³⁶ Porážka potkala i Montroseho ve Skotsku, kdy nezabránil porážce 13. září v bitvě u Philiphaughu, což znamenalo rozpad jeho režimu ve Skotsku.³³⁷

Ruprechtovo odvolání definitivně způsobilo rozpad zbytků královské armády. Pozici vrchního velitele převzal Digby, po čemž následovalo propuštění mnohých osvědčených důstojníků ze svých pozic. V říjnu dobyl Cromwell Wildshire, Hampshire, Devize a Basinghouse, což omezilo rojalistickou držbu území pouze na Cornwall,

³³⁰ HROCH, Miroslav, *Oliver Cromwell*, Praha 1968, s. 61.

³³¹ HIBBERT, s. 211–212.

³³² ROYLE, s. 335–336.

³³³ CARLTON, s. 284–288.

³³⁴ HIBBERT, s. 220–223.

³³⁵ VODIČKA, s. 230.

³³⁶ KOVAŘÍK, s. 250–263.

³³⁷ ROYLE, s. 351–352.

Oxford, Newark, Worcester, Chester a Exeter. Dne 3. února 1646 kapituloval Byron u Chesteru³³⁸ a 17. února čekala porážka i Hoptona u Torringtonu. Poslední zbytky rojalistů v Jihozápadní Anglii se opevnili na hradě Pandennis, kde Hopton 12. března souhlasil s Fairfaxovou nabídkou příměří a následně opustil zemi. Poslední Karlova naděje vyhasla 21. března, kdy kapituloval Astley se 3500 muži u Stow on the Woldu.³³⁹

Karel I. mezitím trávil čas v Oxfordu. Bylo mu jasné, že město dříve nebo později padne, a proto v převleku v noci z 26. na 27. dubna z města odešel v doprovodu svých mužů. Po Anglii cestoval v přestrojení pod vlajkou parlamentu, přičemž dne 6. května dorazil k Newarku, kde se nechal zajmout skotskou armádou, jelikož očekával, že se s *covenantery* domluví na spojení. ³⁴⁰ Téhož dne podepsal kapitulační listinu. Skotové nepožadovali Karlovo sesazení, avšak si přáli prosazení presbyteriánství a podepsání *National Covenant*, s čímž však Karel I. nehodlal souhlasit. Na jaře 1646 se vzdaly poslední strategicky nedůležité državy rojalistů.³⁴¹ Obrana Oxfordu vydržela pod vedením guvernéra Thomase Glemhama až do 25. června, kdy město kapitulovalo a Jakub, vévoda z Yorku, druhý syn krále, se stal zajatcem parlamentu.³⁴² Prvorozenému synovi Karlovi se podařilo ze země uniknout již dříve na souostroví Scilly, poté na pirátské lodi na ostrov Jersey a následně do Francie.³⁴³

Parlament však stále čekalo uzavření míru s Korunou. Westminster očekával, že král kapituluje a sám předloží mírovou dohodu, což se však nestalo. Z tohoto důvodu představitelé opozice 13. července nabídli Karlovi mírovou smlouvu (*Newcastle propositions*), kdy by Koruna byla nucena se vzdát na dvacet let vlivu v armádě, potrestat katolické poddané a prosadit presbyteriánství, s čímž král odmítl souhlasit.³⁴⁴ V srpnu se Westminster finančně vyrovnal se Skoty, kdy jim poskytl 100 000 liber v hotovosti a přislíbil dalších 300 000 v budoucnosti. Skotové souhlasili i s vydáním krále Karla I. do rukou představitelů parlamentu, již krále přesvědčili, aby s nimi dobrovolně odešel do Holdenby House, čímž skončila první fáze anglické občanské války.³⁴⁵

³³⁸ VODIČKA, s. 235–243.

³³⁹ ROYLE, s. 364–365.

³⁴⁰ HIBBERT, s. 239–242.

³⁴¹ KOVAŘÍK, s. 250–251.

³⁴² VODIČKA, s. 251.

³⁴³ FRASER, Antonia, *King Charles II*, London 1979, s. 38–45.

³⁴⁴ CARLTON, s. 306.

³⁴⁵ HIBBERT, s. 245.

7 Závěr

S ohledem na výše zmíněné se dá konstatovat, že anglická občanská válka nebyla buržoazní revolucí, jak ji označila marxistická historiografie, ale ani snahou parlamentu zavést liberalismus a porazit panovnický absolutismus. Je možné říci, že šlo o logické vyústění dlouhodobých problémů monarchie v náboženské, fiskální a mocensko-politické rovině. Je však nutné si uvědomit, že Karel I. zdědil zcela disfunkční fiskální systém a nábožensky rozdrobenou zemi. Tyto skutečnosti neumožňovaly vedení zahraniční politiky, což zcela odporovalo Karlovým představám. Král se během své vlády pochopitelně dopustil několika chyb, které silně snížily oblíbenost Koruny. Rozhodujícím spouštěčem válek tří království se nakonec stal sám Karel I., neboť jeho odhodlanost dosáhnout svých snů a cílů za každou cenu, narazila na opozici ve Skotsku, Irsku i Westminsteru.

Co se týká otázky Skotska, tak je očividné, že vnucení *Knihy modliteb* se stalo rozhodujícím důvodem, proč šli Skotové do otevřené války s králem. Neúspěch Koruny v Biskupských válkách byl silně ovlivněn především tristní finanční situací a neochotou elit v monarchii podpořit krále. Následné svolání Dlouhého parlamentu jasně ukázalo, že poslancům jde především o udržení *statu quo* v otázce rozdělení moci. Parlament si zkrátka nedokázal představit omezení svého vlivu, což nevyhnutelně vedlo ke konfrontaci s Korunou. Králova opozice pochopitelně začala s kritikou panovníkovy vlády, přičemž své požadavky a úmysly skrývala za přání lidu. Z veliké části však požadavky a nálady obyvatelstva dramatizovala, přičemž sama sebe stylizovala do role ochránce práv a svobod v monarchii. Skutečnost však byla poněkud prostší, neboť parlamentu šlo především o znemožnění růstu panovníkovy moci.

Král se však dopustil značné chyby, jelikož nehodlal s parlamentem dojít k žádnému konsenzu, což společně s rozšířením knihtisku, publicistiky a jednotlivých politických pamfletů namířených proti vládě Karla I. silně podlamovalo pověst Koruny. Tyto skutečnosti společně s nepochopenou Laudovou církví, vysokými daněmi a povstáním v Irsku, které se nepravdivě odvolávalo na královo svolení, definitivně vytvořilo lživý obraz absolutistického panovníka chtějícího prosadit katolictví. Je však znovu nutné připomenout, že Karlova osobní vláda se nedá v žádném případě považovat za „11 let tyranie“, jak ji označil parlament.

V období nedůvěřivosti vůči Koruně již nebylo možné, aby Karel I. získal od parlamentu požehnání svolat armádu a potlačit povstání v Irsku. To společně s neustálým omezováním tradičních práv Koruny vedlo krále k nutnosti vojensky zasáhnout proti snahám opozice. Karel I. se v žádném případě nehodlal vzdát a veškeré snahy Westminsteru považoval za nespravedlivé a nemající opodstatnění. Z uvedených skutečností vyplývá, že konflikt se stal nevyhnutelným, přičemž občanskou válku definitivně způsobila neústupnost obou stran a jejich celková neschopnost dosáhnout vzájemného konsenzu.

Mocenský konflikt mezi Korunou a parlamentem ve své podstatě majoritu obyvatelstva ani nezajímal. Většinu vojáků v té době tvořili čerstvě rekrutovaní branci, kterým šlo především o jejich vlastní sebezáchovu či obohacení, a nikoliv o to, zda má v zemi rozhodující vliv Koruna nebo parlament. Tato skutečnost je vysvětlením velkého počtu dezercí, drancování, hanebného chování a častého neuposlechnutí rozkazů, což sužovalo především rojalistické armády. Důvodů porážky Koruny v občanské válce je však mnohem více.

Zdá se být nesporné, že hlavní podíl na výsledku války měl sám Karel I. Častokrát se můžeme setkat s názorem, že porážku způsobila váhavost krále. Po bližším zkoumání je však viditelné, že se jedná pouze o zjednodušené vysvětlení. Karlovo počínání se sice může na první pohled jevit jako váhavé, ale lze v něm nalézt i odůvodnění. Karel I. během války prokázal vůdcovské schopnosti, odvahu na bojišti, ale i neobyčejnou lidskost, někdo by řekl až slabost, kdy raději ustoupil z bojiště, aby zamezil krveprolití. Jednalo se o jeden z hlavních důvodů, proč zanechal např. obléhání Gloucesteru a proč ustoupil z první bitvy u Newbury. Po celkové analýze první fáze anglické občanské války autor dospěl k závěru, že Karel I. nebyl váhavým panovníkem, ale mužem, jenž se zkrátka nedokázal správně rozhodnout v kritických chvílích.

Karlovi I. pochopitelně ve válce uškodila i jeho ignorace. Zcela viditelně nebral v potaz svou pověst, což je hlavním vysvětlením, proč riskoval spojenectvím s katolickými Iry. Na výsledku války se silně podepsala i skutečnost, že Karel I. byl po psychické stránce spíše slabším člověkem. Mnohokrát během tažení nebo jednání s opozicí upadal do úzkostlivých stavů či záchvatů vzteku. Důležitou součástí Karlovy osobnosti byla i důvěřivost a náklonost vůči osobnostem jako byl Digby. Právě skutečnost, že dával

přednost vždy optimistickému Digbymu před Ruprechtem způsobila rozhodující porážku rojalistů u Naseby. Karlovo místy iracionální chování zároveň ukazuje, že nedokázal nebo nechtěl být realistou. Válku pochopitelně pomohla rozhodnout již zmíněná ekonomická slabost Koruny, větší počty rekrutů na straně parlamentu, vytvoření *New Model Army*, rozhodující zásahy Olivera Cromwella v bitvách u Marston Mooru či Naseby, a především aliance s *covenantery*, která znemožnila Koruně dovést válku do vítězného konce.

Výsledek první fáze občanské války a následné zhroucení moci a vlivu Koruny však nevyřešilo tehdejší problémy. Konec války *de facto* vytvořil mocenské vakuum, které se pokusily zaplnit jednotlivé parlamentní frakce. Své názory se snažili prosazovat vojáci z *New Model Army*, již se po konci první fáze občanské války stali důležitou politickou silou.³⁴⁶ Dále si relativní vliv udržovali i nadále rojalisté, presbyteriánští poslanci parlamentu, kteří blízce spolupracovali se Skoty a Levelleři s nejradiálnějšími názory.³⁴⁷ Brzy bylo jasné, že ani jedno z těchto názorových uskupení nedokáže zajistit potřebný vliv k ovládnutí celé země. Panovník sice již neměl fakticky žádnou přímou moc nad monarchií, ale všechny frakce se pokoušely s ním dosáhnout konsenzu, čímž by legalizovaly své právo na moc.³⁴⁸ Karel I. však odmítl se dohodnout s jakoukoliv s frakcí opozice a raději sepsal alianční smlouvu se Skoty, se kterými se 26. prosince 1647 dohodl na spojenecké smlouvě.³⁴⁹

V monarchii mezitím propukala četná rojalistická povstání, přičemž na počátku července 1648 překročil James Hamilton se skotskou armádou anglické hranice a započal druhou fázi anglické občanské války. Konflikt však neměl dlouhého trvání, neboť 19. srpna byla skotská armáda poražena u Prestonu, což znamenalo definitivní porážku Karlových snah.³⁵⁰ Po konci druhé fáze anglické občanské války chtěl parlament dosáhnout dohody s panovníkem tzv. Newportskými dohodami. Cromwell po tomto zjištění obsadil Dolní sněmovnu a nechal propustit ty poslance, kteří byli ochotni s králem jednat, přičemž tato skutečnost vešla do historie jako tzv. Prideova čistka. V parlamentu (*Rump Parliament*) zbyli tedy pouze ti poslanci, již byli naklonění odsouzení krále.

³⁴⁶ AYLNER, s. 80–81.

³⁴⁷ HIBBERT, s. 259.

³⁴⁸ CHURCHILL, s. 272.

³⁴⁹ CARLTON, s. 319–321.

³⁵⁰ ROYLE, s. 461–462, 469–470.

Následovalo jeho zajetí, načež 21. ledna 1649 započal soudní proces. Karel I. byl prohlášen za veřejného nepřítele, obviněn z rozpoutání občanské války, „velezrady, tyranství, vraždy a dalších vážných přečinů“. Král se odmítl před soudem bránit, neboť souzení panovníka se samo o sobě protivilo tradici vlády krále z boží milosti.³⁵¹ Dne 27. ledna podepsalo 67 soudců, což bylo méně než polovina, trest smrti. O tři dny později proběhla poprava krále Karla I., jedna z nejkontroverznějších událostí anglických dějin.³⁵²

Lze s jistotou říci, že konec občanské války a poprava krále nakonec otevřely cestu k vytvoření republiky (*Commonwealth of England*) a protektorátu (*Commonwealth of England, Scotland and Ireland*), přičemž rozhodující slovo v obou územních uskupeních získal Oliver Cromwell. Ironií však zůstává, že parlament odmítající jakékoliv reformy či změnu fiskálního systému, v následujícím období republiky, protektorátu a restaurace monarchie v roce 1660, využil podstatu pevného a vyššího zdanění obyvatelstva. To mělo za následek, že občané platili mnohem vyšší daně než v období Karlova „absolutismu“. Modernizace fiskálního systému inspirovaného prvními Stuartovci nakonec vedla k vytvoření protomoderního státu s byrokratickým režimem, který si mohl dovolit investovat značné finance do armády a loďstva, což stálo za postupným velmocenským vzestupem ostrovní monarchie.³⁵³

³⁵¹ FIRTH, s. 215–217, 221–222.

³⁵² CARLTON, s. 347–348, 354.

³⁵³ MILLER, s. 76.

8 Seznam použité literatury

ADAIR, John, *The Court Martial Papers of Sir William Waller's Army, 1644*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research*, 44, 1966, 180, s. 205–226.

AIRY, Osmund, *Butler, James, twelfth Earl and first Duke of Ormonde (1610–1688)*. In: LEE, Sidney (ed.), *Dictionary of National Biography*, 8, New York 1886.

AYLMER, Gerald E., *Rebellion or Revolution?: England from Civil War to Restoration*, Oxford 1987.

BAWCUTT, Nigel W., *Puritanism and the Closing of the Theaters in 1642*. In: *Medieval & Renaissance Drama in England*, 22, 2009, s. 179–200.

BOYCE, David G., *Nationalism in Ireland*, New York 1995.

CARLTON, Charles, *Charles I The Personal Monarch*, New York 1995.

COLM, Lennon, *Sixteenth Century Ireland, The Incomplete Conquest*, Dublin 2005.

CROFT, Pauline, *King James*, New York 2003.

DAVIES, Norman, *Ostrovy: Dějiny*, Praha 2003.

EDE-BORRET, Stephen, *The Royalist Army at the Second Battle of Newbury: 27 October 1644*. In: *Journal of the Society for Army Historical Research*, 77, 1999, 312, s. 240–249.

FERGUSON, Nial, *Britské Impérium; Cesta k Modernímu Světu*, Praha 2016.

FIRTH, Charles, *Oliver Cromwell and the Rule of the Puritans in England*, New York 1900.

FRASER, Antonia, *King Charles II*, London 1979.

GAUNT Peter, *The English Civil War: A Military History*, London 2014.

GRAHAM, Aaron, *The Earl of Essex and Parliament's Army at the Battle of Edgehill: A Reassessment*. In: *War in History*, 17, 2010, 3, s. 276–293.

GREGG, Pauline, *King Charles I.*, London 1995.

HARRIS, Tim, *Rebellion: Britain's First Stuart Kings, 1567–1642*, Oxford 2014.

- HEYLIN, Peter, *A Briefe and Moderate Answer, to the Seditious and Scandalous Challenges of Henry Burton*, London 1637.
- HIBBERT, Christopher, *Cavalier and Roundheads; The English at War 1642–1649*, London 1993.
- HOSKINS, William G., *Local History in England*, London 1984.
- HROCH, Miroslav, *Oliver Cromwell*, Praha 1968.
- CHURCHILL, Winston S., *A History of the English-Speaking Peoples, Vol. 2: The New World*, London 1956.
- KOVÁŘ, Martin, *Stuartovská Anglie*, Praha 2001.
- KOVAŘÍK, Jiří, *Války proti králi*, Praha 2019.
- LOADES, David M., *Politics and the Nation*, London 1974.
- LOCKYER, Roger, *The Early Stuarts. A political history of England 1603–1642*, London 1989.
- LOCKYER, Roger, *Tudor and Stuart Britain 1471–1714*, New York 1985.
- LODGE, Richard, *The History of England – From the Restoration to the Death of William III (1660–1702)*, Glasgow 2007.
- MAYR, Ernst, *When is Historiography Whiggish?* In: *Journal of the History of Ideas*, 51, 1990, 2.
- MILLER, Jaroslav, *Odložený zrod Leviatana*, Praha 2006.
- MORGAN, Kenneth, KOVÁŘ, Martin, POLIŠENSKÝ, Jaroslav. *Dějiny Británie*, Praha, 2011.
- MORILL, John, *The Religious Context of the English Civil War*. In: *Transactions of the Royal Historical Society*, 34, 1984, 1, s. 155–178.
- MURDOCH, Steve, GROSJEAN, Alexia, *Alexander Leslie and the Scottish Generals of the Thirty Years' War, 1618-1648*, London 2014.

- PARCEVAL-MAXWELL, Michael, *The outbreak of the Irish Rebellion of 1641*, Montreal 1994.
- POCOCK, John G. A., *Burke and the Ancient Constitution-A Problem in the History of Ideas*. In: *The Historical Journal*, 3, 1960, 2, s. 125–143.
- RICHTER, Daniel, *Before the Revolution: America's ancient pasts*. In: *Pacific Historical Review*, 81, 2012, 2, s. 293–294.
- ROYLE, Trevor, *Civil War: The Wars of the Three Kingdoms 1638–1660*, London 2004.
- SPENCER, Charles, *Prince Rupert: The Last Cavalier*, London 2007.
- SUTHERLAND, N. M., *The origins of the Thirty Years War and the Structure of European Politics*. In: *The English historical Review*, 117, 1992, 1, s. 587–625.
- TALLET, Frank, *War and Society in Early Modern Europe, 1495–1715*, London 1992.
- TINCEY, John, *Marston Moor 1644: The beginning of the end*, London 2003.
- VODIČKA, Pavel, *Kavalíři puritáni královrazi*, Praha 2012.
- WEDGWOOD, Cicely V., *The King's War, 1641–1647*, London 2001.
- WEDGWOOD, Cicely V., *Thomas Wentworth; First Earl of Strafford*, London 1961.
- WHEELER, Richard, *Prince Frederick and Liberty: The Gardens of Hartwell House, Buckinghamshire, in the Mid-Eighteenth Century*. In: *Garden History*, 34, 2006, 1, s. 80–91.
- WOOLRYCH, Austin, *Battles of the English Civil War*, London 1966.
- YOUNG, Peter, HOLMES, Richard, *The English Civil War*, London 2000.

9 Resumé

The aim of this thesis is an analysis of the First English Civil War, which took place in the years 1642–1646. The thesis also analyzes the causes of the Civil War, the Bishops' Wars, the uprising in Ireland, although the main focus is on the course of the First English Civil War.

In 1625 Charles I Stuart ascended to the throne of the Kingdom of England. Unlike his father James I he had a vision to change the monarchy into a superpower which could have significant influence on international politics. He understood that the fiscal system was outdated and the confession fragmented which caused the weakness of the monarchy. Charles I, therefore dissolved the Parliament and tried to reform the fiscal system and create a new stable church during his personal reign in the years 1629–1640. However, Charles I did not do everything himself. He was supported by personalities such as the Archbishop of Canterbury William Laud and the Lord Deputy of Ireland Thomas Wentworth, 1st Earl of Strafford.

The Parliament described Charles's personal rule as an attempt to destroy the centuries-old government consensus and Charles was characterized as an absolutist ruler. The fear was also caused by the alleged hysteria that the King was trying to reintroduce Catholicism. Charles's efforts to suppress puritanism and establish the so-called Laudinian Church meant to introduce *the Book of Common Prayer* and support bishops in Scotland. These facts outraged Presbyterian Scots who signed *the National Covenant* and refused to submit to Charles I. The King tried to defeat them in a military way, but after two unsuccessful wars (Bishops' Wars) in 1639–1640 he had to give up his goal. Lack of funds forced him to convene the Parliament again. However, the Parliament criticized Charles's personal rule and eventually impeached and executed the King's collaborators Laud and Strafford. Death of the Lord Deputy of Ireland caused an uprising in Ireland that severely damaged the King's reputation.

The King wanted to regain his lost influence. Therefore, he tried to capture the leaders of the Parliamentary opposition. His efforts ended in failure so that he left the capital city after the ensuing riots. At the same time, names began to appear for both rival groups. The King's faithful servants were referred as "cavaliers", and supporters of the

Parliament were known as roundheads. Parliament ruled mainly the South East of England and royalists controlled Northern England, the South West of England and Wales.

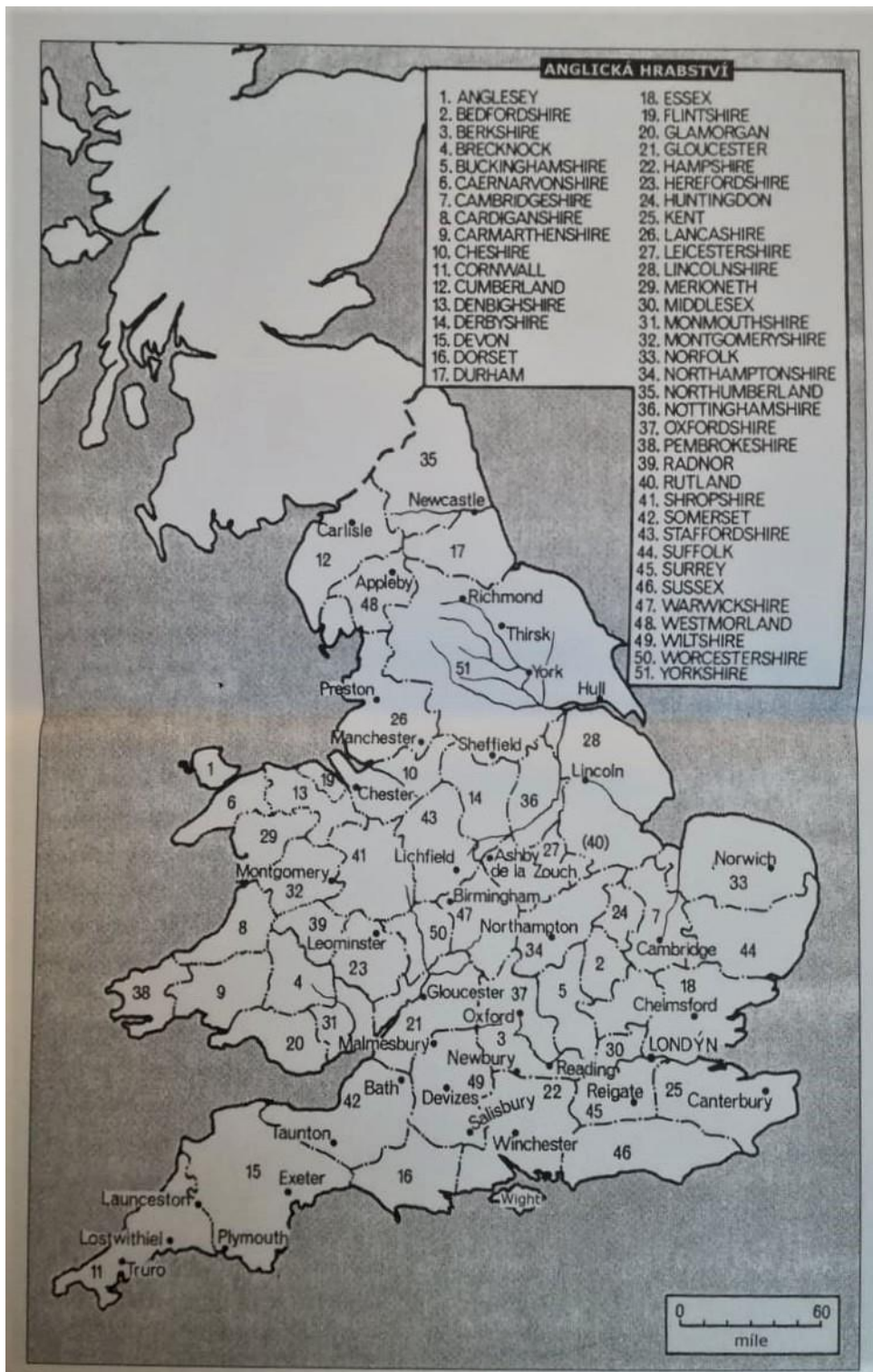
On the 22nd of August, 1642, Charles I and his army entered the city of Nottingham, where the royal standard was set at his command. This fact is generally considered to be the beginning of the war. Parliamentarians and royalists began to prepare for war. The first important battle took place on the 23rd of October, 1642 near Edgehill. The encounter itself is considered as a draw, but the royalists gained a better position after the battle, which allowed them to proceed to London. However, they failed to conquer it. After these events, neither side was willing to compromise on its demands and continued the war. Many famous names such as Prince Rupert of the Rhine, Ralph Hopton, Oliver Cromwell, Henry Ireton or Lord Essex appeared during the war.

The years of war 1642–1643 were in favor of the royalists, thus the losing Parliament signed an alliance treaty with Scots. The following year, the situation reversed as the united Parliamentary-Scottish armies successfully won at the Battle of Marston Moore on the 2nd of July, 1644. This defeat meant the loss of all of the Northern England for the Crown. The following encounters were mostly controlled by royalists, which persuaded parliamentarians to create a new professional army called The New Model Army. This army was able to defeat royal units at the Battle of Naseby on the 14th of June, 1645, which resulted in disintegration of the entire royalist forces.

The King tried unsuccessfully to fight until 1646, when he preferred to be captured. Diplomatic negotiations followed between political factions of the Parliament and Charles I. In the meantime, the King was able to escape and started the Second Civil War. The New Model Army managed to win again, while Charles I was captured, accused of starting the war, high treason and subsequently executed on the 30th January, 1649. England became a Republic and Oliver Cromwell gained a decisive position.

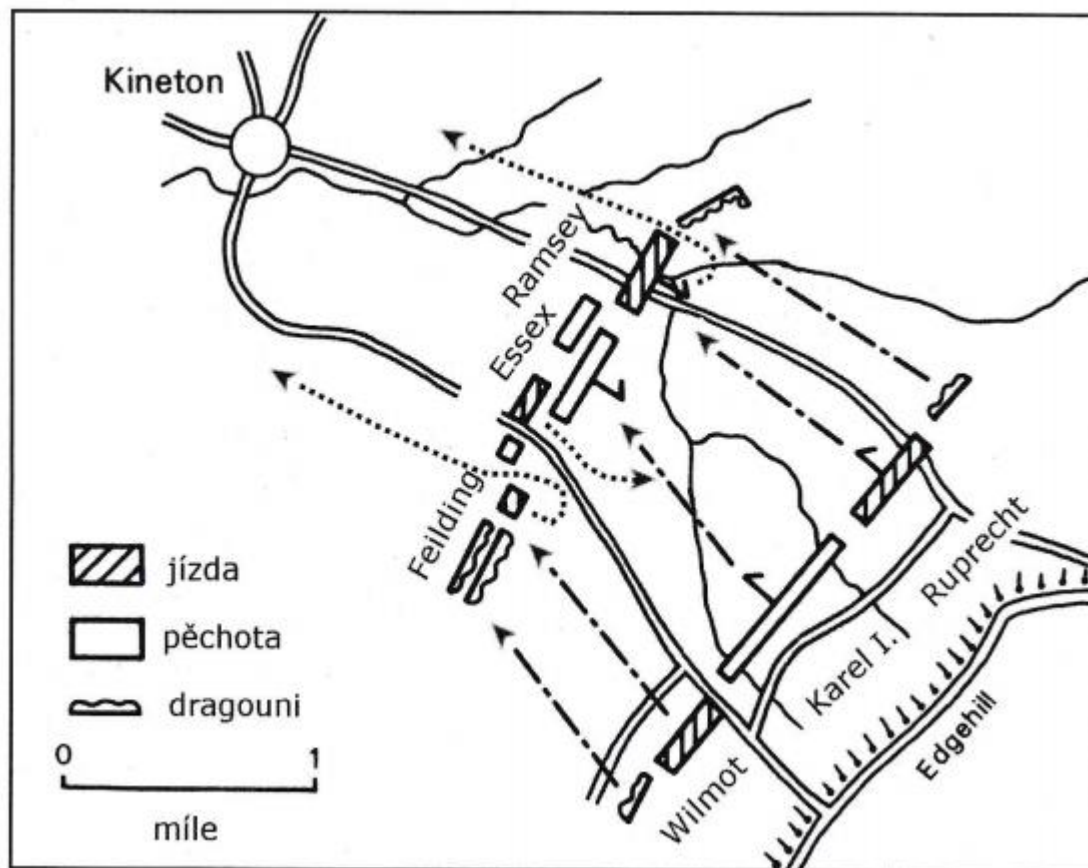
10 Přílohy

Příloha č. 1 – Anglická hrabství a města

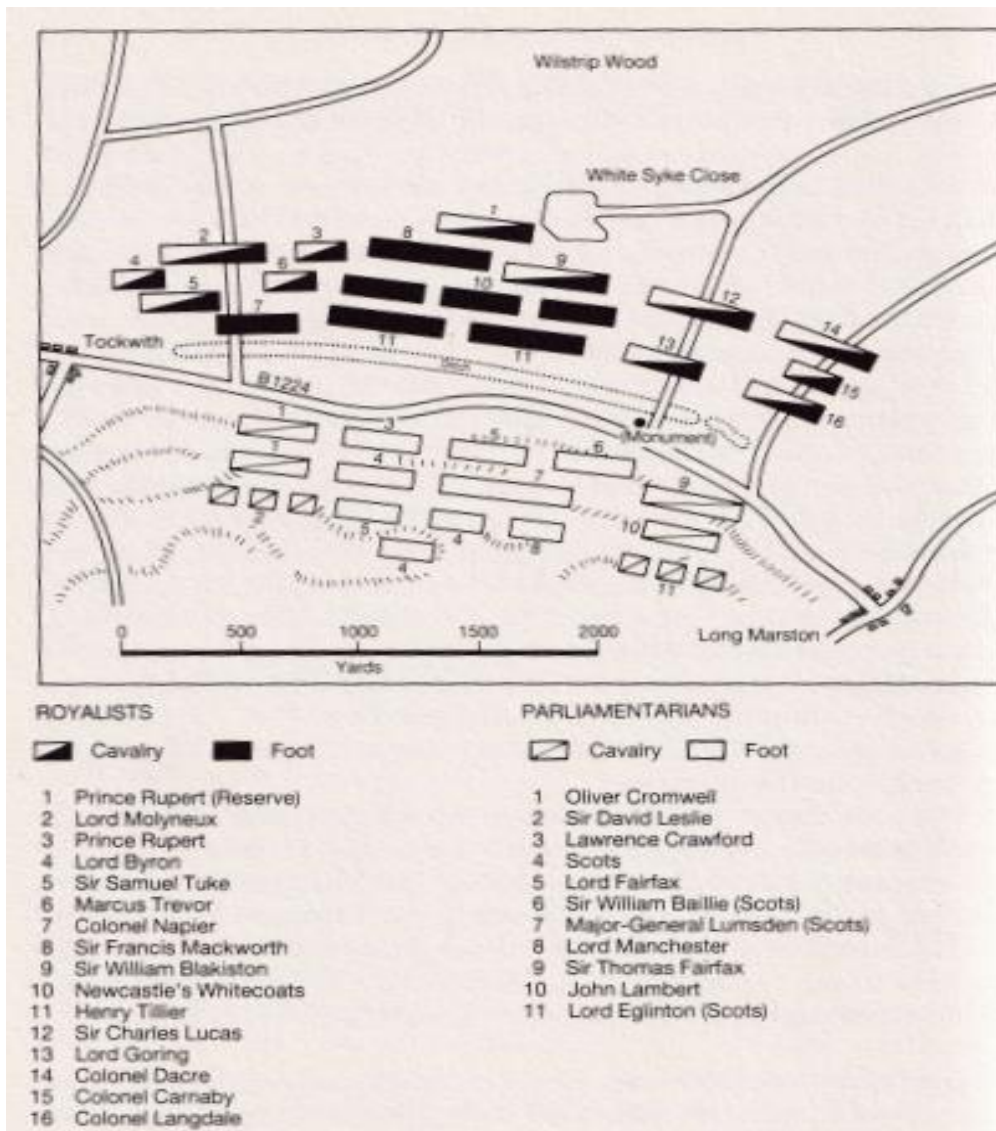
Zdroj: VODIČKA, s. 306–307.

Příloha č. 2 – Průběh bitvy u Edgehillu

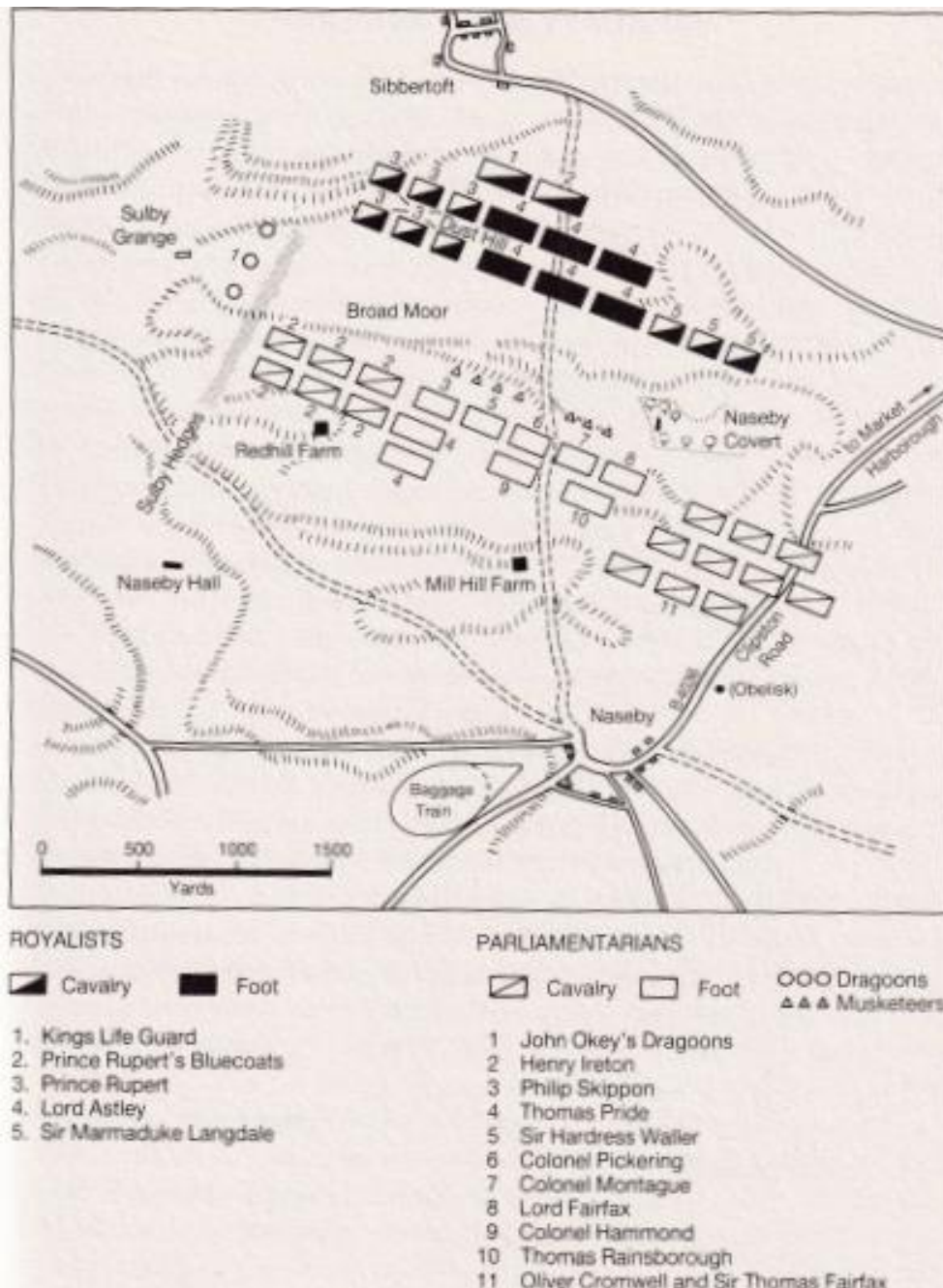
Zdroj: VODIČKA, s. 69.

Příloha č. 3 – Plán bitvy u Marston Mooru

Zdroj: HIBBERT, s. 174.

Příloha č. 4 – Plán bitvy u Naseby

Zdroj: HIBBERT, s. 207.

